

**XVI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Тези доповідей

24 квітня 2025

КАФЕДРА ПРАВА

XVI Всеукраїнська науково-практична конференція

**«РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»**

**Тези доповідей
(24 квітня 2025 р.)**

Електронне видання

**Дніпро
2025**

УДК 347.78(477)
Р 45

Організаційний комітет:

С.Б. Холод – ректор Університету імені Альфреда Нобеля, доктор економічних наук, професор (голова оргкомітету);
В.М. Шкабаро – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля (заступник голови оргкомітету).

Члени оргкомітету:

Н.В. Бочарова – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;
В.О. Анохін – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;
Ю.В. Дрофич – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;
Т.А. Тодорошко – старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;
А.В. Біла – старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;
Ю.С. Палєєва – старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля (секретар оргкомітету).

Р 45 Реформування правової системи України в контексті розбудови правової держави та євроінтеграції: XVI Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей, Дніпро, 24 квітня 2025 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2025. 106 с.

ISBN 978-966-434-604-4

У збірнику матеріалів конференції викладено тези доповідей, в яких досліджуються актуальні питання реформування правової системи України в контексті євроінтеграції та основні напрями сучасного розвитку права і держави в Україні.

УДК 347.78(477)

Відповідальна за випуск:

В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права

Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікації.

Посвідчення державної реєстрації УкрІНТЕІ № 300 від 07.03.2025 р.

ISBN 978-966-434-604-4

© Університет імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Щербакова К.М. ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЛАНІ ДІЙ РАДИ ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА 2023-2026 РР.....	7
--	---

СЕКЦІЯ 2.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Колос Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО.....	12
Висоцька Х.В. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ЧЕРЕЗ НЕДБАЛІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	18
Карпушкіна А.Г., Шабельник В.Б. ШЛЮБ І ПОДРУЖНІ ПРАВОВІДНОСИНИ. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ ЧИ СПОСІБ ОБМЕЖЕННЯ.....	20
Коротков К.О., Кудрявець В.В. ЗАПІЗНЕННЯ НА РОБОТУ ЯК ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА НАСЛІДКИ.....	24
Плетенець Д.Ю. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПРАЦІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПРАЦЮ.....	26
Торопова П.О. АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	29

СЕКЦІЯ 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Наконечний А.О. ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ.....	33
Іваниця А.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ.....	37
Маммадова А.Т. РОЛЬ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ.....	41
Литвиненко Ю.Д. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ.....	44

СЕКЦІЯ 4. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Дарсидзе І.І. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОНИНИХ ОРГАНІВ.....	48
Коряк К.Є. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ: ОСНОВНІ РОСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ НАСЛІДКИ....	51
Нестеренко М.І. АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ НА 2021-2025 РОКИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	54
Новічек В.Р. РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН.....	57

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Бочарова Н.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА В НОВІТНІХ ДОКУМЕНТАХ ООН..	61
--	----

Біла А.В. МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОСМОНАВТІВ У КОНТЕКСТІ КОСМІЧНОГО ПРАВА.....	65
Палєєва Ю.С. КОСМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	69
Todoroshko T. PROPERTY RIGHTS TO SPACE OBJECTS IN UKRAINE.....	71
Шкабаро В.Н. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОСМІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	73
Bazylieva V., Ryzhko K. EUROPEAN GREEN DEAL: LEGAL CHALLENGES OF THE EU CLIMATE POLICY.....	77
Герасюта В.В. ПРОБЛЕМА КОСМІЧНОГО СМІТТЯ: ДІЯЛЬНІСТЬ ООН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРБІТАЛЬНОЇ УТИЛІЗАЦІЇ.....	79
Курта Д.П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	83
Маслянна І.Р. PRIVATE SPACE LAW: PROBLEMS AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT.....	88
Нечаєва К.С. ЗАВДАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ..	91
Ткач Д.С. РОЛЬ КОМІТЕТУ ООН ПО МИРНОМУ ВИКОРИСТАННЮ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	94
Шикоряк В.М. ЗНАЧЕННЯ УГОД АРТЕМІДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА.....	97
Хованська М.С. ДЕРЖАВНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	101

Секція 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

К.М. Щербакова
*магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро*

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЛАНІ ДІЙ РАДИ ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ НА 2023-2026 РР.

Місцеве самоврядування є основою демократичного врядування та одним з ключових елементів, що забезпечують сталий розвиток суспільства. Важливість цього інституту полягає в тому, що він дозволяє здійснювати децентралізацію влади, що, у свою чергу, сприяє ефективному розподілу ресурсів, вирішенню важливих для громади питань та наданню високоякісних послуг її мешканцям. В Україні цей процес підтримується через тісну співпрацю з міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи, що сприяє адаптації українського законодавства до європейських стандартів. Такі ініціативи дають змогу українським органам влади впроваджувати кращі європейські практики, враховуючи специфіку національного розвитку.

Актуальність теми місцевого самоврядування в Україні в даний час обумовлена не лише потребою післявоєнного відновлення, а й необхідністю вдосконалення фінансових механізмів місцевих громад, підвищення ефективності управління на місцях та розбудови економічного потенціалу територіальних одиниць. Зміцнення місцевого самоврядування у сучасних умовах стає не тільки інструментом підвищення ефективності державного управління, а й важливим етапом відновлення країни після руйнівних наслідків війни. У цьому контексті можна підтримати твердження дослідниці Н.В. Бочарової, яка вважає, що ефективна децентралізація є запорукою сталого розвитку регіонів та підвищення їх економічної та соціальної спроможності [3, с. 44].

Співпраця України з Радою Європи з питань місцевого самоврядування має багаторічну історію і включає численні рекомендації та аналітичні матеріали. Зокрема, у Резолюції ПАРЕ 1179 (1999) було підкреслено, що законодавство про місцеве самоврядування повинно бути прийнято згідно з принципами Європейської хартії місцевого самоврядування [2]. Це стало основою для реалізації подальших реформ у цій сфері. Важливим кроком стала ухвала Плани дій Ради Європи для України, що містили конкретні заходи щодо удосконалення системи муніципального управління, підвищення фінансової спроможності місцевих громад та забезпечення належного рівня публічного контролю. Рекомендації 348 (2013) визначили нові виклики, серед яких рецентралізація повноважень на центральному рівні, що, незважаючи на цілі реформи, потребувало нових підходів і вдосконалення процесів децентралізації [1]. Рада Європи традиційно приділяє значну увагу розвитку місцевого самоврядування в Україні. Цей інтерес зумовлений важливістю місцевої демократії для забезпечення стабільного політичного та соціально-економічного розвитку країни. Співпраця України з Радою Європи у сфері місцевого самоврядування розпочалася ще на початку 1990-х років після здобуття Україною незалежності. Протягом цього часу Рада Європи надавала рекомендації, підтримувала реформи та допомагала у впровадженні європейських стандартів місцевого управління.

Одним з ключових документів, на який посилається Рада Європи, є Європейська хартія місцевого самоврядування (1985), яку Україна підписала та ратифікувала у 1997 році. Цей документ став основою для багатьох реформ у сфері місцевого самоврядування, оскільки він визначає основні принципи і стандарти функціонування місцевих органів влади, зокрема щодо забезпечення їхньої автономії, фінансової спроможності та прав мешканців місцевих громад.

Рада Європи активно підтримує процес децентралізації в Україні, що розпочався після Революції Гідності. У 2014 році, з урахуванням вимог часу та потреби у зміцненні місцевого самоврядування, було започатковано низку програм і ініціатив, спрямованих на реформу місцевого управління. Це включало розробку Планів дій для України, які містили конкретні кроки та рекомендації щодо зміцнення місцевої демократії, зокрема через фінансову децентралізацію та розвиток інститутів місцевої влади [5]. У 2020-х роках, після початку війни в Україні, Рада Європи продовжила підтримку України в галузі місцевого

самоврядування, зокрема допомагаючи в розробці механізмів відновлення місцевих органів влади в умовах післявоєнного відновлення. Зокрема, в останньому Плані дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки зроблено акцент на подальшому розвитку місцевого самоврядування, фінансовій автономії громад, а також на інтеграції цифрових технологій у місцеве управління.

В умовах післявоєнного відновлення особливо важливими є нові механізми підтримки місцевого самоврядування, що дозволяють зберегти ефективність управління, навіть в умовах економічної нестабільності. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 рр. визначає як стратегічний пріоритет реформу місцевого самоврядування та децентралізацію, що є основним напрямом політичного порядку денного країни [4]. Цей документ містить чіткі орієнтири для подальшої інтеграції України до європейського простору врядування та акцентує увагу на необхідності забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади та прозорості бюджетних процесів.

Проте, незважаючи на значні досягнення в сфері місцевого самоврядування, цей процес стикається з певними викликами. Одним із основних є недостатній рівень фінансової децентралізації. Потрібно створити механізми, що дозволяють ефективно перерозподіляти бюджетні кошти та забезпечувати їх справедливий розподіл між громадами, що дозволить забезпечити стійкий розвиток місцевих територій. Рада Європи в своїх рекомендаціях наголошує на важливості посилення фінансової автономії громад, що є важливою умовою для зростання їхніх спроможностей.

Окрім цього, важливою проблемою є забезпечення політичної незалежності місцевих органів влади. Незважаючи на проголошену децентралізацію, існує ризик надмірного впливу центрального уряду, що може призвести до ослаблення ролі місцевого самоврядування. Тому важливим є розробка чітких механізмів розподілу повноважень, а також посилення контролю за дотриманням принципів децентралізації.

Цифровізація місцевого самоврядування є важливим аспектом, який підвищує ефективність управлінських процесів і покращує доступ громадян до адміністративних послуг. Впровадження електронного врядування допомагає зменшити корупційні ризики, знижує бюрократичні перешкоди та підвищує якість надання послуг. Використання цифрових технологій для покращення комунальних послуг стане важливою частиною розвитку місцевого самоврядування в Україні.

План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки визначає ключові напрямки для подальшої децентралізації та реформування місцевого самоврядування, хоча цей документ ще не було повноцінно проаналізовано з точки зору конкретних завдань у цій сфері. Вказано, що в плані присутні стратегічні пріоритети, які акцентують на зміцненні фінансової автономії місцевих органів влади, покращенні управління та розвитку інституційної спроможності громад. Однак відсутній детальний аналіз того, як ці ініціативи будуть реалізовуватися на практиці, що є важливим для сталого розвитку місцевих громад.

Не дивлячись на те, що План підкреслює необхідність реформи місцевого самоврядування та децентралізації, існують численні питання, які потребують додаткового обговорення та уточнення. Одним із таких є ефективний перерозподіл бюджетних коштів для забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади. План також акцентує увагу на важливості цифровізації місцевого самоврядування, що дозволить знизити бюрократичні бар'єри та полегшить доступ громадян до адміністративних послуг. Однак, як показує досвід попередніх реформ, реалізація таких ініціатив часто стикається з серйозними труднощами, зокрема через нестабільність фінансових надходжень та технічну неготовність окремих громад до цих змін.

Список використаних джерел

1. Local and regional democracy in Ukraine. RECOMMENDATION 348 (2013). Debated and adopted by the Congress on 31 October 2013. URL: <https://rm.coe.int/168071a834>

2. Resolution 1179 (1999). Honouring of obligations and commitments by Ukraine. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16671&lang=en>

3. Бочарова Н. В., Палеева Ю. С., Тодорошко Т. А. Роль Ради Європи в методологічному забезпеченні муніципальної реформи в Україні. Нове українське право. Київ: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2022. Спецвипуск. Том 1. С. 43-48. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.5>

4. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» від 24.04.2023. URL: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Faction-plan-ukraine-2023-2026ukr%2F1680aa8282&psig=AOvVaw0DorH_8VZ81LvFsY0_3eCO

<https://www.google.com/search?&ust=1743025839422000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQrpoMahcKEwj4m8Wxm6aMAxUAAAAAHQAAAAAQBA>

5. Рада Європи. План дій для України на 2018-2021 рр. Документ ухвалив Комітет міністрів Ради Європи 21 лютого 2018 року (CM/Del/Dec(2018)1308/2.1bisc). URL: <https://rm.coe.int/ap-ukraine-2018-2021-ukr-local-lang-official-non-web/16809e4563>

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ю.В. Колос
аспірант спеціальності «Право»
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Справи про банкрутство юридичних осіб та неплатоспроможність фізичних осіб розглядаються за правилами господарського судочинства. Порядок розгляду справ регулюється Кодексом України з процедур банкрутства (надалі - "КУПБ") та Господарським процесуальним кодексом України (надалі - "ГПК України").

Оскільки КУПБ не встановлює спеціальних правил призначення судових експертиз у справах про банкрутство, то порядок і підстави для призначення судових експертиз у справах про банкрутство регулюється загальними нормами ГПК України.

Підстави для призначення судової експертизи у справі про банкрутство та у інших видах господарських спорів є ідентичними і регулюються ст. 99 ГПК України, відповідно до якої суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо [1, ст. 99].

Звернемо увагу на дві основні складові - це з'ясування лише тих обставин, які мають значення для розгляду справи, і дійсна необхідність у спеціальних знаннях у сфері іншій, ніж право. Виходячи з особливостей фактичних обставин, які з'ясовуються господарським судом у справах про банкрутство юридичних осіб та справах про неплатоспроможність фізичних осіб, можна виокремити такі обставини, з'ясування яких може потребувати

спеціальних знань у вказаних справах: 1) вартість майна, активів, наданих послуг, виконаних робіт; 2) технічні питання стосовно нерухомого майна та земельних ділянок; 3) наявність ознак фіктивного банкрутства; 4) наявність ознак доведення до банкрутства; 5) приховування стійкої фінансової неспроможності; 6) підrobка документів про господарські операції; 7) документальне підтвердження операцій; 8) документальне підтвердження боргу.

Останні дві категорії обставин, на мою думку, мають правовий характер і не потребують спеціальних знань, однак із судової практики вбачається, що господарські суди призначають експертизи для з'ясування цих питань. Не можна погодитися із такими підходами судів, оскільки судовий експерт не може вирішувати правових питань, вирішення яких віднесено до виключної компетенції суду у ході вирішення юридичного спору.

Зокрема, питання документального підтвердження господарських операцій чи боргу стосується оцінки доказів по справі, а саме їхньої належності, допустимості, достовірності та вірогідності. ГПК України покладає саме на суд, а не на судового експерта обов'язок оцінки доказів за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [1, ч. 1 ст. 86].

Розглянемо особливості призначення судових експертиз і особливості використання спеціальних знань окремо у основних провадженнях у справах про банкрутство і окремо - у позовних провадженнях, які розглядаються в межах справ про банкрутство.

Основне провадження

Тут варто відзначити дві суттєві, на мою думку, особливості. Перша – це заборона зупиняти провадження у основній справі про банкрутство [2, ч. 17 ст. 39]. Логіка цієї норми полягає у тому, що вирішення окремо взятого питання, які потребує спеціальних знань, не може призупиняти всю процедуру банкрутства, в межах якої є десятки питань, які потребують вирішення. Процедура повинна продовжуватися і по можливості не затримуватися. Тому, коли господарський суд призначає експертизу у основній справі, він не зупиняє провадження, а направляє до експертної установи частину матеріалів справи, які необхідні для експертного дослідження, або виготовляє відповідні копії для експерта.

Друга особливість – це те, що у межах справи про банкрутство на певних учасників процесу законом покладено “квазі-експертні” функції, які ці особи виконують в силу наданих їм законом повноважень самостійно, а не через механізм

проведення судової експертизи. Звернемо увагу на такі відповідні норми закону.

Арбітражний керуючий користується усіма правами розпорядника майна, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, ліквідатора відповідно до законодавства, у тому числі має право: проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника та подавати результати такого аналізу до господарського суду разом з документами, що підтверджують відповідну інформацію [2, п. 3 ч. 1 ст. 12].

Ліквідатор з дня свого призначення здійснює такі повноваження: аналізує фінансовий стан банкрута, складає висновок про наявність або відсутність ознак доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій під час провадження у справі про банкрутство за результатом його проведення [2, ч. 1 ст. 61].

Державний орган з питань банкрутства: складає на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновки про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства [2, ч. 1 ст. 3].

Господарський суд в ухвалі про відкриття провадження у справі може зобов'язати боржника провести аудит [2, ч. 10 ст. 39].

З наведених норм вбачається, що арбітражний керуючий (ліквідатор): 1) аналізує фінансово-господарський стан, інвестиційну та іншу діяльність боржника та його становище на ринках; 2) складає висновок про наявність або відсутність ознак доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності.

Державний орган з питань банкрутства (Міністерство юстиції через свої Міжрегіональні управління) складає висновки про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності.

У свою чергу, аудитор на підставі ухвали суду аналізує фінансову звітність боржника на предмет її відповідності вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам [3, ст. 1].

З'ясування наведених обставин у справі про банкрутство співпадає із предметом і завданнями економічної експертизи, до якої належить експертиза документів бухгалтерського обліку,

оподаткування і звітності та експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій.

Експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності спрямована на визначення документальної обґрунтованості: нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів; операцій із зберігання, реалізації активів, надання послуг; обліку основних засобів, цінних паперів, заробітної плати; бази оподаткування та сум податків на прибуток і ПДВ; податкових зобов'язань і кредиту з ПДВ, бюджетного відшкодування; податків та зборів, зазначених у деклараціях [4, розділ III, п.п. 1.1-1.2].

Водночас, основними завданнями експертизи документів про економічну діяльність підприємств й організацій є: проведення аналізу показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) підприємства/організації; структури майна та джерел його придбання; визначення документальної обґрунтованості розрахунків з дебіторами і кредиторами; документальної обґрунтованості аналізу складу витрат; документальної обґрунтованості розрахунків плати за оренду майна [4, розділ III, п.п. 2.1-2.2].

Отже, ті обставини, які у інших судових справах мали би з'ясовуватися експертом під час проведення економічної експертизи, у справах про банкрутство з'ясовуються арбітражним керуючим, органом з питань банкрутства або аудитором.

Позовні провадження

У позовних провадженнях у межах справи про банкрутство, які найчастіше стосуються оспорювання арбітражним керуючим або кредиторами вчинених боржником правочинів та повернення безпідставно відчуженого боржником майна, судові експертизи призначаються досить часто. Виходячи із судової практики справ про банкрутство юридичних осіб та неплатоспроможність фізичних осіб, найбільш поширеними видами судових експертиз є такі: 1) почеркознавча експертиза та судова технічна експертиза документів [6;13;15]; 2) товарознавча (оціночна) експертиза [7;9;11]; 3) судова економічна експертиза [5;8;10]; 4) будівельно-технічні і земельно-технічні експертизи [12;14;16].

На позовні провадження у межах справи про банкрутство не поширюється заборона на зупинення провадження. Таким чином, позовне провадження може бути зупинене на час проведення експертизи.

Отже, незважаючи на те, що справи про банкрутство і

неплатоспроможність мають суттєві процесуальні відмінності від звичайних господарських справ, роль висновків експертів для правильного вирішення справ про банкрутство та неплатоспроможність залишається досить високою, а використання спеціальних знань у технічних (неюридичних) сферах забезпечує з'ясування важливих обставин під час розгляду судом справ про банкрутство і неплатоспроможність та вирішення окремих спорів у межах цих справ.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

2. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII: станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

3. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII : станом на 20 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 17.02.2025).

5. Ухвала Господарського суду Вінницької області від 20.06.2024 у справі № 902/1115/22 (902/115/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119926159> (дата звернення: 19.02.2025).

6. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 13.01.2025 у справі № 904/5868/18 (904/2197/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124515642> (дата звернення: 19.02.2025).

7. Ухвала Господарського суду Донецької області від 24.07.2024 у справі № 905/291/23 (910/2236/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120598743> (дата звернення: 19.02.2025).

8. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 06.02.2024 у справі № 908/1242/22.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116918339> (дата звернення: 19.02.2025).
9. Ухвала Господарського суду Запорізької області від 20.05.2024 у справі № 908/3191/23.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119293645> (дата звернення: 19.02.2025).
10. Ухвала Господарського суду Київської області від 12.03.2024 у справі № 911/1156/23.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117584891> (дата звернення: 19.02.2025).
11. Ухвала Господарського суду Львівської області від 19.06.2024 у справі № 914/2450/22(914/1083/24).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119895679> (дата звернення: 19.02.2025).
12. Ухвала Господарського суду Львівської області від 29.05.2024 у справі № 914/2693/23(638/2507/22).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119416484> (дата звернення: 19.02.2025).
13. Ухвала Господарського суду міста Києва від 09.09.2024 у справі № 910/7699/23 (910/13890/23).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121500808> (дата звернення: 19.02.2025).
14. Ухвала Господарського суду міста Києва від 14.08.2024 у справі № 910/15043/21.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121020584> (дата звернення: 19.02.2025).
15. Ухвала Господарського суду Харківської області від 26.11.2024 у справі № 922/1899/24 (922/1817/24).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123426075> (дата звернення: 19.02.2025).
16. Ухвала Господарського суду Черкаської області від 13.06.2024 у справі № 925/367/20(925/157/24).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120065275> (дата звернення: 19.02.2025).

*Науковий керівник: М.О. Тимошенко, д.ю.н., доцент,
проректор ПВНЗ «Європейський університет»*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ЧЕРЕЗ НЕДБАЛІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Сфера охорони здоров'я є однією з найважливіших у суспільстві, адже вона безпосередньо впливає на життя та здоров'я громадян. Проте випадки медичної недбалості, які призводять до заподіяння шкоди пацієнтам, залишаються серйозною проблемою. У сучасних умовах зростає кількість судових позовів, пов'язаних із неналежним наданням медичної допомоги, що вимагає чітких правових механізмів визначення відповідальності медичних працівників та закладів охорони здоров'я.

Цивільно-правова відповідальність дозволяє захистити права потерпілих, але її застосування має певні труднощі. Зокрема, складно довести, що саме дії лікаря спричинили шкоду та визначити розмір компенсації. Тому це питання важливе як для юристів, так і для медичних працівників.

Норми Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інших правових актів регулюють відповідальність медичних працівників.

Слід зазначити, що частина 4 статті 34 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" звільняє лікаря від відповідальності за стан здоров'я пацієнта у разі його відмови від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму. Зокрема, ця норма включає використання медичних працівників для ухилення від відповідальності, що може призвести до зловживання [1; 3 с. 238].

У процесі розгляду цивільно-правової відповідальності в медичній сфері ключовим є визначення юридичного факту, що впливає на правовідносини та залежить від договірного чи позадоговірного характеру зобов'язань.

Одна й та сама дія медичного працівника може бути кваліфікована як делікт або порушення умов договору, що ускладнює застосування договірної відповідальності, оскільки медичні договори часто передбачають лише надання послуг.

Однак, згідно зі статтею 1196 ЦК України, шкода, завдана здоров'ю чи життю особи під час виконання договірних

зобов'язань, підлягає відшкодуванню на підставах, встановлених статтями 1166 та 1187 ЦК України. Це вказує на те, що навіть у межах договору про надання медичних послуг, шкода, завдана здоров'ю чи життю пацієнта, розглядається як деліктна відповідальність. [2].

На відміну від цього, договірна відповідальність дозволяє сторонам гнучко визначати її обсяг, а позадоговірна регулюється лише законодавством, що обмежує можливість її зміни.

Крім того, ЦК України, особливо частина 4 статті 1195, дозволяє сторонам договору розширювати обсяг і збільшувати розмір відшкодування шкоди, завданої пацієнту внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я. Це положення забезпечує додаткові гарантії захисту прав пацієнтів [2; 3 с. 238].

Питання відшкодування шкоди пацієнтам врегульоване в главі 82 ЦК України. Стаття 1167 ЦК України встановлює, що моральна шкода, завдана фізичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини [2].

Стаття 1172 ЦК України передбачає, що юридична або фізична особа несе відповідальність за шкоду, заподіяну їх працівниками під час виконання трудових або службових обов'язків. Ця норма безпосередньо застосовується до медичних закладів та їхнього персоналу [2].

Суди у своїх рішеннях керуються низкою статей ЦК України, зокрема 1166, 1172 та 1195, які регулюють питання відшкодування шкоди. При розгляді таких справ суди враховують різні аспекти завданої шкоди: прямі медичні витрати: кошти, витрачені на придбання ліків та медичних препаратів; транспортні витрати: кошти, витрачені на проїзд до медичних установ для отримання необхідного лікування; відповідальність медичного закладу: у випадках, коли шкода завдана працівником закладу під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе сам заклад. [3 с. 240].

Підсумовуючи, можна зазначити, що гарантування ефективної цивільно-правової відповідальності медичних працівників і закладів є основним моментом у захисті прав пацієнтів. Українське законодавство визначає чіткі механізми відшкодування шкоди, включаючи як договірну, так і позадоговірну відповідальність. Норми ЦК України та інших нормативно-правових актів дозволяють забезпечити гнучкість у визначенні обсягу відповідальності, що сприяє більш ефективному захисту прав потерпілих пацієнтів. Суди, керуючись

відповідними статтями, враховують усі фактори шкоди, що дозволяє забезпечити справедливе відшкодування завданої шкоди.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 12.03.2025)

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 13.03.2025)

3. Смоловий А.В. Правові аспекти цивільно-правової відповідальності медичних працівників за порушення прав пацієнтів при наданні медичних послуг: сучасні виклики та перспективи вдосконалення законодавства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 5. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/39.pdf> (дата звернення: 14.03.25)

Науковий керівник: Т.А. Тодорошко, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

А.Г. Карпушкіна, В.Б. Шабельник
бакалаври, 2-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ШЛЮБ І ПОДРУЖНІ ПРАВОВІДНОСИНИ. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ ЧИ СПОСІБ ОБМЕЖЕННЯ?

У сучасному суспільстві шлюб та подружні правовідносини залишаються важливим інститутом, який регулюється нормами сімейного права. Одним із ключових інструментів, що впливають на стабільність шлюбних відносин, є шлюбний договір. Він визначає майнові та не майнові права та обов'язки подружжя, що робить його важливим елементом у побудові гармонійних відносин. Проте виникає питання: чи є шлюбний договір гарантією стабільності шлюбу чи способом обмеження прав та свобод подружжя? Це питання є актуальним, адже шлюбний договір

може як сприяти зміцненню відносин, так і стати джерелом конфліктів, якщо його умови не враховують інтереси обох сторін.

Шлюбний договір – це угода між подружжям, яка регулює майнові відносини під час шлюбу та у випадку його розірвання. Він може включати положення щодо розподілу майна, утримання, виховання дітей та інших аспектів сімейного життя. Згідно зі статтею 92 Сімейного кодексу України [1], шлюбний договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Це забезпечує його юридичну силу та дотримання умов сторонами.

Метою шлюбного договору є забезпечення правової визначеності у майнових відносинах подружжя, що може сприяти зменшенню конфліктів у майбутньому. Однак, на практиці шлюбний договір може виконувати різні функції. З одного боку, він може бути інструментом захисту інтересів обох сторін, особливо у випадках, коли один із подружжя має значно більше майна або дохід. З іншого боку, шлюбний договір може стати способом обмеження прав одного з подружжя, якщо його умови є несправедливими або нав'язаними.

Правове регулювання шлюбного договору здійснюється відповідно до норм Сімейного кодексу України, зокрема статей 92-103, які визначають порядок укладення, зміни та розірвання договору, а також його основні умови. Важливою особливістю шлюбного договору є те, що він не може обмежувати правоздатність або дієздатність подружжя, а також порушувати інтереси дітей. Наприклад, умови договору не можуть обмежувати право одного з подружжя на працю, освіту або участь у суспільному житті.

Основна відмінність шлюбного договору від інших видів угод полягає в його специфічному предметі – регулюванні сімейних відносин. На відміну від цивільно-правових договорів, шлюбний договір має на меті не лише визначення майнових прав, але й сприяння збереженню сімейних цінностей та стабільності шлюбу. Однак, якщо умови договору є надто жорсткими або односторонніми, це може призвести до порушення балансу у відносинах подружжя. Наприклад, якщо один із подружжя зобов'язується відмовитися від претензій на майно у разі розлучення, це може створити нерівність у правах.

Згідно з дослідженнями Дзера О.В., шлюбний договір виник як інструмент захисту майнових інтересів, особливо у вищих верствах суспільства. У сучасних умовах він став доступним для всіх верств населення, що робить його популярним серед пар, які

прагнуть забезпечити стабільність у своїх відносинах. Проте, незважаючи на його переваги, шлюбний договір має і свої недоліки. Наприклад, його укладення може викликати недовіру між подружжям, оскільки один із партнерів може сприймати це як ознаку сумніву у довгостроковості відносин [3].

Крім того, як зазначає Петренко І.П., шлюбний договір може бути використаний як інструмент маніпуляції. Наприклад, один із подружжя може наполягати на включенні умов, які обмежують права другого партнера, що може призвести до конфліктів у майбутньому. Тому важливо, щоб умови договору були обговорені та узгоджені обома сторонами, а також щоб вони відповідали принципам справедливості та рівноправ'я [4].

Українське законодавство передбачає можливість зміни або розірвання шлюбного договору за згодою сторін або через суд. Це дозволяє подружжю адаптувати умови договору до змін у їхніх життєвих обставинах. Наприклад, у випадку народження дітей або зміни фінансового стану однієї зі сторін, умови договору можуть бути переглянуті [1].

Таким чином, шлюбний договір може бути як інструментом стабільності, так і джерелом обмежень. Його ефективність залежить від того, наскільки враховані інтереси обох сторін та чи відповідають умови договору принципам справедливості та рівноправ'я. Укладання шлюбного договору має ґрунтуватися на взаємній згоді та довірі, що є основою для зміцнення сімейних відносин.

Важливо також зазначити, що шлюбний договір не є панацеєю від усіх проблем у шлюбі. Він лише встановлює правові рамки для майнових відносин, але не може гарантувати емоційну стабільність чи гармонію у сім'ї. Тому перед укладенням такого договору подружжю варто ретельно обговорити всі аспекти своїх відносин та звернутися до кваліфікованого юриста для отримання консультації [2].

Аналізуючи сучасне правове регулювання шлюбного договору в Україні, можна зазначити, що його зміст обмежений переважно майновими аспектами (розподіл майна, утримання тощо). Однак, ми вважаємо, для підвищення стабільності шлюбних відносин та запобігання конфліктам варто розширити сферу дії шлюбного договору, включивши до нього *немайнові умови*. Це дозволить подружжю формалізувати взаємні очікування щодо ключових аспектів спільного життя, які зараз залишаються поза правовим полем.

Наші пропозиції щодо досконалення:

Розподіл обов'язків у домашньому господарстві:
Шлюбний договір міг би фіксувати домовленості щодо участі кожного з подружжя у побутових справах (наприклад, приготування їжі, догляд за дітьми, прибирання). Це зменшило б кількість конфліктів, пов'язаних із нерівномірним навантаженням.
Юридичне обґрунтування: Такі умови не порушують статті 92-103 СК України, оскільки не обмежують правоздатність, а лише структурують взаємні зобов'язання.

Право на особистий розвиток:
Договір міг би містити зобов'язання щодо підтримки навчання, професійного зростання або хобі одного з партнерів (наприклад, фінансування курсів, час для самореалізації).
Приклад: Подружжя може домовитися, що протягом перших п'яти років шлюбу один із партнерів зосередиться на кар'єрі, а інший - на догляді за дитиною, із гарантією подальшого «обміну» ролями.

Емоційна підтримка та спільне дозвілля:
У договір можна включити пункти про обов'язкові щотижневі спільні активності (вечірні прогулянки, подорожі) або консультації з сімейним психологом у разі кризових ситуацій.

Механізми перегляду умов:
Запропоную ввести обов'язковий перегляд договору кожні 3–5 років або після значущих подій (народження дитини, зміна місця роботи). Це дозволить адаптувати умови до нових обставин, уникаючи застарілих норм.

Відповідно з вище запропонованого, можна зробити висновок:

- Запровадження немайнових умов у шлюбний договір потребує змін до Сімейного кодексу України, зокрема розширення статті 92. Ми вважаємо, це сприятиме не лише правовій, а й емоційній стабільності подружжя, оскільки формалізація взаємних очікувань зменшує ризик непорозумінь. Для реалізації пропозицій необхідно:
- Розробити зразкові договори з урахуванням немайнових аспектів;
- Ввести обов'язкову медіацію перед укладенням договору;
- Забезпечити доступність правових та психологічних консультацій для пар.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 23.10.2024).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 23.10.2024).

3. Дзера О.В., Бондар Т.В. Сімейне право України: навч. посіб. Київ: «Юрінком», 2023.

4. Петренко І.П. Правові аспекти укладення шлюбного договору в Україні: монографія. Київ: Видавництво «Юрінком», 2022.

Науковий керівник: Т.А. Тодорошко, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

К.О. Коротков, В.В. Кудрявець
бакалаври, 2-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

ЗАПІЗНЕННЯ НА РОБОТУ ЯК ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА НАСЛІДКИ

Запізнення на роботу є однією з актуальних проблем трудових відносин, яка безпосередньо впливає на ефективність роботи підприємства та взаємовідносини між роботодавцем і працівником.

В сучасних умовах, коли конкуренція за кваліфіковану робочу силу зростає, дотримання трудової дисципліни набуває особливого значення для обох сторін трудового договору. Однак, на законодавчому рівні питання запізнь на роботу залишається недостатньо врегульованим, що створює певні прогалини в трудовому праві.

Відповідно до статті 139 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) працівники зобов'язанні працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження роботодавця [1]. Таким чином, запізнення на роботу - це не виконання цього зобов'язання, коли працівники прибувають на робоче місце пізніше встановленого часу початку робочого дня. В свою чергу, на практиці, запізнення може трактуватися як невихід на роботу або її часткове невиконання, що може вплинути на загальну продуктивність праці та роботу колективу.

Проте на законодавчому рівні поняття «запізнення на роботу» не визначене. Кодекс законів про працю України оперує

більш загальними термінами, тому, відсутність чіткого визначення запізнення в законі викликає потребу звернення до наукових підходів та судової практики.

Згідно із статтею 147 КЗпП України, за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення, а саме: догана або звільнення [1]. Проте, перед застосуванням будь-яких дисциплінарних заходів, роботодавець зобов'язаний врахувати всі обставини, які могли вплинути на запізнення працівника стаття 149 КЗпП України. Також, відповідно до положень статті 148 КЗпП України, дисциплінарне стягнення має бути застосоване не пізніше одного місяця з дня виявлення порушення [1].

Варто також зауважити, що відсутність на робочому місці більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин вважається прогулом [2]. Зокрема, навіть у таких випадках законодавство не надає чіткого визначення поважності причин запізнення, що відкриває простір для суб'єктивних оцінок роботодавця.

Таким чином, для врегулювання проблеми запізнень на роботу необхідно розробити чітке правове регулювання цього питання. Зокрема, доцільно внести зміни до чинного трудового законодавства України, визначивши чітке поняття «запізнення на роботу» та критерії його поважності. Аналізуючи дану проблематику, можна запропонувати закріпити у КЗпП України визначення «запізнення» як появи працівника на робочому місці після встановленого часу початку робочого дня, з уточненням, що поважні причини запізнення не можуть бути підставою для дисциплінарних стягнень.

Враховуючи зростаючу важливість дотримання трудової дисципліни в сучасних умовах, забезпечення чіткого та справедливого правового регулювання запізнень є необхідним кроком для покращення ефективності роботи як працівників, так і роботодавців.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 27.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322_08?new=1&find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%83%D0%BB#Text (дата звернення: 24.10.2024)
2. Кучера В.О. Трудове право України: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с. URL:

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/451/1/%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%B5%D1%80%20%D0%A2%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 23.10.2024)

*Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля*

Д.Ю. Плетенець
бакалавр, 2-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПРАЦІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Дистанційна та надомна робота як спосіб реалізації права на працю є актуальною темою, враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства, економіки та стану в країні. Право на працю закріплено в статті 43 Конституції України як одне з основоположних прав людини. Воно гарантує можливість кожного заробляти собі на життя шляхом вільного вибору професії та виду діяльності, що має здійснюватися без дискримінації й відповідно до соціально-економічних умов [1].

За останній час дистанційна та надомна робота отримали широке поширення в Україні завдяки розвитку сучасних інноваційних цифрових технологій та глобалізації. Також, через введення надзвичайного стану в 2020 році в Україні внаслідок пандемії COVID-19 та введення воєнного стану на території України в 2022 році, такий вид роботи був залучений у більші галузі праці. Тому, у контексті українського законодавства ці форми зайнятості стали важливими компонентами реалізації права на працю.

Кодекс законів про працю України (далі - КЗпП України) є основним нормативно-правовим актом, що регулює трудові відносини, зокрема дистанційну та надомну роботу. У статті 60-1 КЗпП України визначено, надомна робота передбачає, що працівник виконує обов'язки за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних

виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця. В свою чергу, дистанційна робота, відповідно до статті 60-2 КЗпП України, відрізняється тим, що працівник виконує свої обов'язки поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Обидві форми праці характеризуються гнучкістю в організації робочого процесу, можливістю узгодження робочого часу та способів зв'язку між працівником і роботодавцем.

Також, важливо зазначити, нормативно-правове регулювання цих форм праці в Україні закріплене не тільки у статтях 60-1 та 60-2 КЗпП України, а ще у міжнародних документах, зокрема Конвенції Міжнародної організації праці №177 про надомну працю та іншими міжнародними актами, такими як Загальна декларація прав людини (стаття 23).

Законодавство також передбачає низку вимог для забезпечення прав працівників у таких умовах. Наприклад, роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника усіма необхідними матеріалами та обладнанням або компенсувати витрати на їх використання. При цьому трудовий договір, який обов'язково повинен бути укладений у письмовій формі, має чітко визначати умови праці, зокрема порядок виконання завдань, режим робочого часу та відпочинку, а також способи звітності.

Пандемія COVID-19 значно прискорила впровадження таких форм праці, що стало викликом для законодавчої системи, коли майже усе населення України було змушене перейти на дистанційну або надомну роботу. А також, після введення воєнного стану для адаптації до нових умов було прийнято у березні 2022 року Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який надає додаткові гарантії працівникам, які виконують свої обов'язки віддалено [3]. Окрім того, Україна поступово адаптує своє законодавство до європейських стандартів, зокрема до Директиви про робочий час, яка регулює питання балансу між роботою та відпочинком.

Дистанційна та надомна робота мають численні переваги. Вони розширюють доступ до праці для осіб із фізичними обмеженнями, мешканців віддалених регіонів і тих, хто потребує гнучкого графіка (наприклад, за потреби доглядати малолітніх дітей). Однак, ці

форми праці також пов'язані з викликами. Серед них: ризик перевантаження працівників через відсутність чітких меж між робочим та особистим часом, необхідність додаткових технічних ресурсів, а також недостатність правового регулювання окремих аспектів, наприклад, компенсації за витрат працівників на робочі матеріали чи обладнання.

Для подальшого розвитку дистанційної та надомної роботи в Україні важливо вдосконалити правове регулювання. Задля цього пропонується розробити чіткі стандарти щодо організації робочого процесу, способів моніторингу робочого часу та компенсацій за використання власного обладнання працівників. Також необхідно підвищити рівень обізнаності роботодавців і працівників щодо їхніх прав і обов'язків у сфері дистанційної праці.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступний висновок, дистанційна та надомна робота є важливим інструментом реалізації права на працю в сучасних умовах. Ці форми праці дозволяють забезпечити гнучкість трудових відносин, адаптуватися до викликів глобалізації та цифровізації, а також забезпечити працівникам доступ до соціальних і економічних благ. Але, в той самий час такі процеси праці потребують подальшого вдосконалення правового регулювання для забезпечення балансу інтересів працівників і роботодавців.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4238> (дата звернення: 02.12.2024).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України: від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 27.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n2> (дата звернення: 02.12.2024).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. Дата оновлення: 24.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 03.12.24).

Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права, Університет імені Альфреда Нобеля

**АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ**

Авторське право в трудових правовідносинах є важливою складовою правового регулювання, яка поєднує інтелектуальну власність і трудове право, що має безпосередній вплив на творчу діяльність працівників і відносини між ними та роботодавцями.

У сучасному світі інтелектуальна праця стає дедалі важливішою, і виникає потреба в розумінні того, як саме регулюються права на результати творчої діяльності, що створюються в межах трудових відносин. Це питання є актуальним у зв'язку з тим, що багато працівників, особливо в таких сферах як наука, культура, інформаційні технології, маркетинг і дизайн, створюють унікальні творчі продукти, які можуть мати значну комерційну вартість, і їхня правова охорона має забезпечувати баланс інтересів авторів та роботодавців.

Авторське право в трудових правовідносинах полягає у визначенні прав та обов'язків авторів творів і роботодавців щодо використання результатів творчої діяльності, виконаної в межах трудових контрактів. Працівники, створюючи твори в процесі виконання своїх обов'язків, автоматично набувають авторських прав на ці твори. Проте важливою особливістю є те, що в багатьох випадках роботодавець має певні майнові права на твори, створені його працівниками в рамках виконання трудових обов'язків, навіть якщо він не є автором. Тому, регулювання авторських прав у таких відносинах потребує ретельного законодавчого врегулювання та чіткого визначення прав і обов'язків усіх учасників цього процесу [1].

Основними елементами авторського права є майнові та немайнові права. Майнові права забезпечують можливість авторам отримувати матеріальні вигоди від використання своїх творів, таких як право на відтворення, публічне виконання, розповсюдження та адаптацію твору. Водночас, немайнові права захищають зв'язок автора з його твором, зокрема право на визнання авторства, право на недоторканність твору та захист від спотворень. У трудових правовідносинах важливе значення має також питання передачі прав на твори роботодавцю, адже

працівники, створюючи твори в рамках виконання трудових обов'язків, часто автоматично передають свої майнові права на ці твори організації, що їх найняла. Однак, навіть у цьому випадку працівники зберігають за собою певні особисті немайнові права, такі як право на авторство і право на захист твору від спотворень.

Слід наголосити, об'єктом авторського права є твір, що є результатом творчої діяльності. Це можуть бути літературні, художні, наукові, музичні, комп'ютерні програми, а також інші види творів, які мають оригінальність і творчу новизну. В умовах трудових відносин важливо зазначити, що авторське право охоплює лише ті твори, які створюються в межах трудових обов'язків або за дорученням роботодавця. Це означає, що твори, створені поза робочим часом або без прямого завдання роботодавця, можуть залишатися у повному розпорядженні працівника, і в цьому випадку роботодавець не має права на їх використання без згоди автора.

Суб'єктами авторського права в трудових правовідносинах є, з одного боку, автори - працівники, які створюють твори у межах своїх трудових функцій, а з іншого - роботодавці, які можуть бути наділені правом на використання твору відповідно до умов трудового договору або колективного договору. Важливою особливістю є те, що працівник може передавати свої права на твір роботодавцю, проте це не означає, що роботодавець стає автором твору. Зазвичай в трудових контрактах фіксуються умови, за яких роботодавець отримує майнові права на твори, створені в рамках виконання трудових обов'язків, а також умови щодо використання таких творів, їх адаптації чи поширення. Водночас працівник має право на визнання свого авторства та збереження зв'язку з твором через особисті немайнові права [1].

Згідно з частиною 1 статті 21 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України), трудовий договір є угодою між працівником та власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, відповідно до якої працівник зобов'язується виконувати визначену цією угодою роботу, підпорядковувачись внутрішньому трудовому розпорядку. Водночас власник або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується забезпечити працівника належними умовами праці та виплачувати заробітну плату, відповідно до вимог чинного трудового законодавства нашої держави, колективного договору та умов, зазначених у угоді. Стаття 31 КЗпП України встановлює, що роботодавець або уповноважений

ним орган не має права вимагати виконання роботи, яка не була узгоджена в трудовому договорі [2].

Створення службових творів можливе тільки в межах трудових відносин між працівником (автором) та роботодавцем. Якщо автор не перебуває в трудових відносинах із роботодавцем, твір, створений ним, не можна вважати службовим. У разі укладання трудового договору для виконання певної роботи, наприклад, для створення службового твору, в ньому визначаються права на твір, як майнові працівника, так і роботодавця. Якщо ж договір укладається на невизначений строк, то, як правило, в ньому вказується лише посада працівника, а конкретні обов'язки прописуються в посадових інструкціях. Серед працівників, чиї трудові обов'язки пов'язані з інтелектуальною діяльністю, можна виокремити програмістів, редакторів і журналістів, чия робота полягає в розробці програм для комп'ютерних систем, створенні літературних творів тощо. Для того, щоб твір вважався службовим, необхідно визначити, чи входило його створення до трудових обов'язків працівника. Виявляється, що в законодавчому визначенні поняття «службового твору» недостатньо чітко визначено, що мається на увазі під категорією «трудові обов'язки», оскільки в трудовому праві більш правильно використовувати термін «трудова функція». Трудова функція працівника в науковій літературі з трудового права розглядається як важлива умова трудового договору. Однак, чинний Кодекс законів про працю України не містить визначення цього терміну. Трудова функція працівника включає поєднання суб'єктивних чинників (професії, спеціальності, кваліфікації) і об'єктивних (посади чи виду робіт, які виконуються). Визначення трудової функції в трудовому договорі є необхідним для того, щоб чітко окреслити правоздатність працівника відповідно до його посади, кола обов'язків, повноважень, а також для встановлення дисциплінарної відповідальності в разі невиконання цих обов'язків [3].

При визначенні змісту трудової функції працівника ключову роль відіграють такі локальні нормативні акти, як штатний розклад, правила внутрішнього трудового розпорядку та посадові інструкції. Ці документи визначають обов'язки працівника, встановлюючи, яку роботу він має виконувати відповідно до своєї спеціальності, професії або посади. Умови трудової функції надають працівнику право вимагати надання роботи, що відповідає його кваліфікації, та накладають на роботодавця обов'язок забезпечити його цією роботою.

Відповідно, обов'язки працівника щодо створення результатів, які можуть бути охарактеризовані як об'єкти інтелектуальної власності, повинні бути детально прописані в трудовому договорі або посадовій інструкції. Якщо завдання щодо створення службового твору є одноразовим, тобто не входить до постійних обов'язків працівника, але відповідає його посаді та кваліфікації, то для його виконання необхідно оформити наказ із відповідним додатком, де будуть чітко вказані завдання, а також права та обов'язки працівника щодо створеного твору.

Таким чином, внаслідок вищеведеного, правове регулювання авторських прав у трудових правовідносинах є надзвичайно важливим для забезпечення справедливого балансу між інтересами авторів і роботодавців. Для авторів це питання стосується не лише визнання їхнього творчого внеску, а й можливості отримати фінансові вигоди від використання своїх творів, у той час як роботодавці мають на меті забезпечити ефективне використання результатів творчої діяльності в інтересах бізнесу. Тому правове регулювання цих відносин повинно враховувати як інтереси обох сторін, так і загальний розвиток культурних та наукових досягнень.

Список використаних джерел

1. Аврамова О. Здійснення майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 5(95). С. 135-141. URL: <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Avramova.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 27.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Денисова Р.О. Авторське право на службові твори. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 54-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2011_115_9 (дата звернення: 04.12.2024).

Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права, Університет імені Альфреда Нобеля

Секція 3

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

А.О. Наконечний

**аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної
діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ,
м. Львів**

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Одним з елементів криміналістичної характеристики незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги є предмет кримінального правопорушення.

У спеціальній літературі під предметом кримінального правопорушення протягом тривалого часу традиційно розуміли певні речі матеріального світу, з відповідними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [1, с. 273; 2, с. 163]. Водночас, з розвитком суспільних відносин, у тому числі й з урахуванням використання досягнень науки і техніки, вченими обґрунтовано необхідність більш розширеного розуміння предмету кримінального правопорушення за рахунок включення до нього не тільки фізичних предметів (речей, майна), але й інших реально існуючих явища об'єктивного світу: енергії (електричної, теплової тощо) та інформації, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [3, с. 66; 4, с. 44]. У зв'язку з цим на сьогодні предметом кримінального

правопорушення вчені слушно визнають будь-які речі матеріального світу або нематеріалізовані явища, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [5, с. 577].

Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, відповідно до диспозиції ч. 1 цієї статті, є гуманітарна допомога, благодійні пожертви і безоплатна допомога. Вченими наводиться більш широка характеристика об'єктів, які становлять предмет зазначеного кримінального правопорушення, шляхом наведення притаманних їм ознак. Так, В. М. Шевців вказує, що предметом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України, є: 1) гуманітарна та безоплатна допомоги, які характеризуються неоплачуваністю; адресованістю конкретному отримувачеві; цільовим характером; реалізацією у грошовій або натуральній формі, у вигляді фінансової допомоги (пожертвувань), виконання певних робіт, надання певних послуг; підпаданням отримувача допомоги під ознаки категорій осіб, які її потребують; 2) благодійні пожертви, яким властива безоплатність, реалізація у формі передачі у власність набувача коштів, іншого майна та майнових прав, спрямованість на сприяння законним інтересам набувачам такої допомоги у визначених законом сферах благодійної діяльності, розвиток і підтримку цих сфер у суспільних інтересах, попередня обумовленість про цілі такої пожертви [6, с. 172].

Як свідчать результати дослідження судової практики, найбільш часто до кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України особи притягувалися за незаконне використання з метою отримання прибутку:

1) гуманітарної допомоги, предметом якої були:

– автомобілі, ввезені на територію України як гуманітарна допомога військовим (вироки Залізничного районного суду міста Львова від 01.12.2022 р. у справі № 462/6187/22, Рівненського міського суду Рівненської області від 05.12.2024 р. у справі № 569/22008/24) [7; 8];

– засоби для військового спорядження: тактичні аптечки, куртки та штани піксельні, бронежилети, бронепластины, шоломи, біноклі нічного бачення, рації, бандажі для ніг тощо (вироки Київського районного суду міста Одеси від 23.12.2023 р. у справі № 947/18460/22, Дніпровського районного суду міста Києва від 21.03.2024 р. у справі № 755/6091/24) [9; 10];

– засоби гігієни: мило, памперси для дорослих тощо (вироки Коропського районного суду Чернігівської області від 08.11.2022 р. у справі № 735/423/22, Перечинського районного суду Закарпатської області від 10.02.2023 р. у справі № 304/190/23) [11; 12];

– продукти харчування: заморожене м'ясо курятини тощо (вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 27.12.2022 р. у справі № 202/8980/22) [13];

– медичні засоби: ліки, шприци, хірургічні халати (вирок Садгірського районного суду міста Чернівці від 09.01.2025 р. у справі № 726/2618/23) [14];

2) благодійних пожертв, які були виражені у зборі коштів на питну воду для населення, яке цього потребує, та з метою допомоги безпритульним тваринам тощо (вироки Київського районного суду міста Одеси від 20.06.2023 р. у справі № 947/8718/23, Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 18.05.2023 р. у справі № 484/2348/23) [15; 16];

3) безоплатної допомоги, що мало місце у наданні тютюнових виробів (вироки Ямпільського районного суду Сумської області від 02.11.2023 р. у справі № 590/1173/23, від 20.03.2024 р. у справі № 590/1278/23) [17; 18].

Поряд із цим, з урахуванням доктринальних підходів до розуміння поняття «предмет кримінального правопорушення» та його визначення законодавцем у ч. 1 ст. 201-2 КК України стосовно досліджуваного кримінального правопорушення, гуманітарна та безоплатна допомоги можуть мати не лише матеріальні форми вираження, але й надаватися у вигляді виконання робіт, надання послуг тощо, у зв'язку з чим не матимуть чіткого відображення матеріальної вартості. Хоча в результаті дослідження судової практики не вбачається судових рішень щодо незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, які не мають матеріального вираження, проте, предметом цього кримінального правопорушення можуть бути і послуги, що надаються на безоплатній основі. Поряд із цим, гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога можуть надаватися в безготівковій формі шляхом переказу грошових коштів на рахунки, а віртуальних активів (криптовалют) – шляхом їх переказу на гаманці віртуальних активів (криптогаманці). Це певною мірою ускладнює виявлення таких кримінальних правопорушень та подальше досудове розслідування кримінальних проваджень щодо них, зокрема в частині

встановлення та доведення вартості таких послуг, з огляду на мінімальну суму отримання прибутку, визначену в диспозиціях ст. 201-2 КК України.

Список використаних джерел

1. Дзюба Ю.П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження. *Вісник академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 273-274.

2. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

3. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2005. 262 с.

4. Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія. Харків: Право, 2009. 183 с.

5. Орловський Р.С., Пахомов А.В. Об'єкт як елемент загального складу кримінального правопорушення, його ознаки та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 573-578. URL: http://lsei.org.ua/11_2022/139.pdf

6. Шевців В.М. Криміналістична характеристика предмету незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Право.ua*. 2022. № 3. С. 167-173.

7. Вирок Залізничного районного суду міста Львова від 01.12.2022 р. у справі № 462/6187/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107611739>

8. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 05.12.2024 р. у справі № 569/22008/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123562616>

9. Вирок Київського районного суду міста Одеси від 23.12.2023 року у справі № 947/18460/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108028403>

10. Вирок Дніпровського районного суду міста Києва від 21.03.2024 р. у справі № 755/6091/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119918192>

11. Вирок Коропського районного суду Чернігівської області від 08.11.2022 р. у справі № 735/423/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107216259>

12. Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 10.02.2023 р. у справі № 304/190/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108933256>

13. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 27.12.2022 р. у справі № 202/8980/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108158673>

14. Вирок Садгирського районного суду міста Чернівці від 09.01.2025 р. у справі № 726/2618/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124289896>

15. Вирок Київського районного суду міста Одеси від 20.06.2023 р. у справі № 947/8718/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111684011>

16. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 18.05.2023 р. у справі № 484/2348/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110927016>

17. Вирок Ямпільського районного суду Сумської області від 02.11.2023 р. у справі № 590/1173/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114615197>

18. Вирок Ямпільського районного суду Сумської області від 20.03.2024 р. у справі № 590/1278/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117785228>

Науковий керівник: І.В. Гловюк, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

А.В. Іваниця
бакалавр, 4-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

Дактилоскопічна експертиза є однією з найдавніших і найефективніших криміналістичних експертиз, яка дозволяє точно ідентифікувати особу за унікальними папілярними узорами пальців.

В умовах формування сучасної правової системи України питання ефективного використання цієї експертизи стає особливо актуальним, адже вона відіграє ключову роль у кримінальних розслідуваннях.

Сліди рук, залишені на місці злочину, дозволяють не лише точно встановити особу, а й надати важливі відомості про обставини події: кількість присутніх, стать, вік, фізичні особливості та навіть рід занять. Завдяки цій інформації розслідування стає більш точним і швидким, що має вирішальне значення для правосуддя.

Дактилоскопія - це підгалузь трасології (від грец. *daktilos* - палець, *skopeo* - розгляд), що займається вивченням механізму утворення слідів і будови папілярних візерунків на шкірі людини. Її завданням є аналіз особливостей цих узорів з метою використання дактилоскопічної інформації для подальшої ідентифікації особи [1, с. 160].

Головним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її папілярних ліній, залишених на місці події.

Сліди рук відіграють найважливішу роль у розслідуванні злочинів, становлячи близько 35% усіх криміналістичних експертиз. Більшість із цих слідів латентні, тобто невидимі, що ускладнює їх виявлення. Пошук слідів пальців потрібно проводити в умовах оптимального освітлення, з ретельним оглядом кожного об'єкта, щоб уникнути пошкоджень [2, с. 117-118].

Основні властивості папілярних ліній включають індивідуальність, відносну стійкість і здатність до відновлення.

Індивідуальність папілярних візерунків полягає в унікальності кожної людини: на кожному пальці вони мають особливий, неповторний малюнок. Стійкість означає, що папілярні лінії формуються на третьому місяці розвитку плоду і зберігаються протягом усього життя, змінюючись лише в розмірі, але не в розташуванні чи будові деталей. Відновлюваність полягає в здатності візерунка відновити свій зовнішній вигляд після пошкоджень епідермісу, а у випадку пошкодження дерми залишаються шрами та рубці, які стають додатковими ознаками [3, с. 126].

Зокрема, дактилоскопічна експертиза має свої особливості, які роблять її важливою для виявлення та ідентифікації особи за відбитками пальців і долонь.

Враховуючи різноманітність поверхонь, що сприймають сліди, доцільно розглядати проблему виявлення слідів рук з урахуванням способів їх пошуку.

Найпростішим методом виявлення слідів рук є візуальний (оптичний) спосіб. Цей спосіб дозволяє виявляти як видимі, так і маловидимі сліди, зокрема об'ємні, забарвлені пилові, а також сліди потожирових виділень на глянцевих поверхнях.

До прийомів оптичного способу належать: освітлення та огляд поверхні предмета під різними кутами, огляд прозорих об'єктів на просвіт, використання різних світлофільтрів, а також опромінення ультрафіолетовим промінням.

Фізичні способи виявлення слідів використовуються для пошуку невидимих та для підсилення мало видимих слідів. Дані методи базуються на тому, що потожирові виділення не висихають повністю протягом тривалого часу, що дозволяє їм утримувати частини інших речовин, які застосовуються під час обробки слідів. Внаслідок цього відбувається забарвлення та перетворення невидимих слідів на видимі.

До фізичних методів, які набули широкого розповсюдження в практичній діяльності, відносять обробку (забарвлення) предметів порошками та виявлення за допомогою парів йоду.

Хімічні методи застосовуються для виявлення невидимих слідів рук. Виявлення відбувається шляхом реакції між окремими складовими частинами потожирової речовини і відповідним реактивом, що викликає її забарвлення.

Окрім ідентифікаційних досліджень, в дактилоскопії важливу роль відіграє діагностичне дослідження папілярних візерунків. Сюди входять: визначення характеристик папілярного узору, встановлення, якою рукою та пальцем залишені сліди, а також визначення часу їх утворення.

Аналізуючи судову практику, є багато справ щодо про призначення судово-дактилоскопічної експертизи у кримінальному провадженні. Наприклад, у справі №639/3841/20, провадження № 1-кп/639/405/20, Ухвалою Жовтневого районного суд м. Харкова від 15 грудня 2020 року було розглянуто клопотання прокурора Новобаварського відділу Харківської місцевої прокуратури №2 про призначення дактилоскопічної експертизи у кримінальному провадженні №12019220500001760 від 05.10.2019 року за обвинуваченням обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України [4].

Підставою для клопотання стала інформація, отримана після порівняння слідів пальців рук, вилучених з місця крадіжки майна, яка міститься в автоматизованій дактилоскопічній ідентифікаційній системі «Дакто-2000», що підтвердило тотожність слідів з відбитками пальців обвинуваченого.

Суд задовольнив клопотання, доручивши проведення дактилоскопічної експертизи Харківському НДЕКЦ МВС України для підтвердження тотожності слідів пальців рук обвинуваченого, що стало вагомим доказом у розслідуванні.

На вирішення експерта було поставлено наступне питання:

- «Чи належать два сліди пальців рук, вилучені в ході огляду місця події 04.10.2019 року за адресою: АДРЕСА_1 , ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1?» [4].

Дактилоскопічна експертиза є важливим етапом у встановленні тотожності особи, підозрюваної у злочині, оскільки відбитки пальців є унікальними для кожної людини і залишаються незмінними протягом життя.

У вищезазначеній судовій справі, судово-дактилоскопічна експертиза стала ключовим доказом, що підтвердив присутність обвинуваченого на місці крадіжки, допомагаючи створити цілісну доказову базу.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, дактилоскопічна експертиза є невід'ємним інструментом у криміналістиці України, дозволяючи з високою точністю ідентифікувати особу за унікальними папілярними візерунками.

Значення дактилоскопічної експертизи в сучасній правовій системі зростає, адже відбитки пальців не лише допомагають встановити особу, а й сприяють збору інформації про обставини злочину та окремі характеристики підозрюваного.

Методи виявлення та обробки відбитків, а саме візуальний, фізичний та хімічний дозволяють отримати видимі сліди, навіть коли вони є латентними.

Таким чином, дактилоскопічна експертиза виявилася одним із найефективніших засобів у встановленні та ідентифікації осіб, які беруть участь у кримінальних справах, що робить її ключовим елементом у правосудді України.

Список використаних джерел

1. Паясовський В.В., Чорноус Ю.М. Криміналістика: навч. посіб. Харків: Право, 2020. 752 с.

2. Маркусь В.О. Криміналістика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 558 с.

3. Чаплинський К.О., Лускатов О.В., Пиріг І.В., Плетенець В.М., Чаплинська Ю.А. Криміналістика: навч. посіб. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

4. Ухвала Жовтневого районного суду м. Харкова від 15 грудня 2020 року, справа №639/3841/20, провадження №1-кп/639/405/20. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93545965> (дата звернення: 29.10.2024).

*Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля*

А.Т. Маммадова
бакалавр, 4-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

РОЛЬ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Судова медицина є однією з ключових дисциплін у сфері криміналістики, що сприяє вирішенню багатьох завдань правосуддя. Її головною метою є надання науково обґрунтованих висновків для виявлення та аналізу доказів, що мають кримінально-правове значення.

Криміналістика і судова медицина мають найбільш давні та міцні зв'язки. Судово-медичні знання використовувались у розкритті злочинів значно раніше, ніж виникла криміналістика. Тому деякі медичні прийоми виявлення слідів злочину на тілі людини були запозичені криміналістикою і навпаки, багато криміналістичних прийомів та технічних засобів з успіхом використовуються у судовій медицині [1]. Тож, судова медицина та криміналістика є невід'ємними складовими процесу розслідування злочинів.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що саме розвиток судової медицини дозволяє забезпечити точність і об'єктивність у розслідуванні кримінальних справ, оскільки галузь є особливо важливою у випадках, де необхідні медико-біологічні

знання, зокрема при встановленні причин смерті, ідентифікації тіл та виявленні слідів насильства.

Криміналістика - це наука про способи вчинення і методи розкриття злочинів, а також про дії зі збору та дослідження доказів таких злочинів. Натомість, судова медицина є самостійною галуззю медичної науки з власними методами дослідження, яка вивчає питання медичного, біологічного, медико-криміналістичного характеру для потреб правосуддя, законодавства та охорони здоров'я [2]. Іншими словами, судова медицина - це сфера медицини, яка використовує медичні знання для вирішення юридичних проблем шляхом обстеження або оцінки потерпілих з метою встановлення причини травми або смерті.

Предметом науки криміналістики є сукупність об'єктивних закономірностей, пізнання яких необхідне для успішного розслідування і запобігання злочинів, а предметом судової медицини - закономірності, зв'язки між медико-біологічними явищами, які використовуються для доведення юридично значимих обставин, а також методологія формування інформації про ці факти [3, С.1].

Тобто, криміналістика - це комплексна наукова сфера, яка вивчає матеріальні докази для встановлення обставин злочину. Судова медицина також є частиною криміналістики, оскільки, вона надає важливі медичні докази для розслідування злочинів, такі як дослідження тілесних ушкоджень, виявлення причин і обставин смерті тощо, що допомагає криміналістам створити цілісну картину події.

В слідчій і судовій практиці судова медицина застосовується переважно у вигляді судово-медичної експертизи, висновки якої є джерелом доказів.

Судово-медична експертиза визначена як сфера практичної медицини, яка використовує знання судової медицини в судовій практиці та інших сферах правової практики. Вона ґрунтується на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Сучасні методи судової медицини включають використання біохімічних, генетичних та токсикологічних аналізів. Вони дозволяють отримувати високоточні результати, що значно підвищує ефективність розслідування. Наприклад, судово-медичне дослідження ДНК є одним із найнадійніших методів ідентифікації, що активно застосовується в кримінальних розслідуваннях у всьому світі.

Взаємодія між судовою медициною та криміналістикою особливо важлива у таких областях, як: аналіз слідів насильницької смерті, визначення механізму нанесення ушкоджень, аналіз біологічних зразків для встановлення ДНК, що може ідентифікувати жертву або злочинця, дослідження слідів отрути або інших хімічних речовин, які могли спричинити смерть.

Криміналістика настільки тісно пов'язана із судовою медициною,

що іноді важко їх розмежувати. Так, судово-медична практика зараз застосовує багато криміналістичних методів дослідження. З іншого боку, криміналістика використовує теорію судової медицини для розробки тактичних стратегій, засобів і методів збору, дослідження та використання доказової інформації під час розслідування злочину.

З розвитком технологій перед судовою медициною постають нові виклики. Необхідність удосконалення методів аналізу біологічних слідів, збільшення швидкості проведення експертиз, підвищення точності результатів - усе це вимагає постійного вдосконалення наукової бази. Додатково актуальними є питання етичних аспектів у проведенні судово-медичних експертиз та необхідність співпраці з іншими науковими галузями.

Внаслідок вищенаведеного, можна підсумувати, судова медицина та криміналістика є взаємопов'язаними, але різними галузями, які співпрацюють у розслідуванні злочинів. Вони доповнюють одна одну в процесі встановлення обставин злочинів, особливо тих, що пов'язані з тілесними ушкодженнями або смертю. Судова медицина є незамінною складовою криміналістики, яка сприяє розкриттю злочинів і встановленню справедливості та забезпечує об'єктивність і точність у розслідуваннях завдяки застосуванню наукових методів для аналізу доказів. У сучасних умовах розвитку криміналістики та технологій роль судової медицини продовжує зростати, відкриваючи нові можливості для розкриття злочинів і захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д., Дубовий О.П., Тимошенко П.Ю., Салтевський М.В. Криміналістика: підручник. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1997. 232 с. URL: <https://ibib.ltd.ua/kriminalistika-sudova-meditsina.html> (дата звернення: 25.10.2024)

2. Несен О.О., Нагайник Т.Г., Самодін А.В., Чорний М.В., Чуприна О.В., Підвисоцький В.В. Судова медицина і психіатрія: мультимедійний навч. посібн. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/forensic_medicine_psychiatry/info/lec1.html (дата звернення: 23.10.2024)

3. Леонтьева Л., Нагірн П. Взаємозв'язок криміналістики та судової медицини. Наукові конференції: веб-сайт. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/3843> (дата звернення: 24.10.2024)

Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Ю.Д. Литвиненко
бакалавр, 4-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Будь-яка держава, монархія чи республіка, демократія чи автократія, прагне захистити себе та своє місце на міжнародній арені. Загалом у світі майже 200 держав, які створені за різних обставин та в різні часи. Але будь-яка з цих держав має законодавство, спрямоване, серед іншого, на захист власного суверенітету і територіальної цілісності. Не є винятком і Україна, яка зіштовхнулася із низкою викликів національній безпеці.

Злочини проти основ національної безпеки України передбачені розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України. Такі злочини Р. Чорний інтерпретує як небезпечні, протиправні, винні та карані діяння, які заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння такої шкоди безпеці держави у внутрішньополітичній, зовнішньополітичній, військовій, економічній, екологічній та інших сферах функціонування національної безпеки, вчинені суб'єктом злочину [1, с. 20]. Повертаючися до Кримінального кодексу України, бачимо, що серед таких злочинів, передбачені, зокрема:

- дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст.

109); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110); державна зрада (ст. 111); колабораційна діяльність (ст. 111-1); пособництво державі-агресору (ст. 111-2); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); диверсія (ст. 113); шпигунство (ст. 114) та інші злочини [2].

Вчинити злочин, передбачений ч. 1 ст. 114 КК України (передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю), може лише іноземець чи особа без громадянства, тоді як аналогічні дії з боку громадянина України отримають кримінально-правову оцінку як державна зрада [3, с. 97].

Усі ці злочини стали актуальними після початку російсько-української гібридної війни (з 2014 р.), а з початком повномасштабного вторгнення (з 2022 р.) з'явилося чимало обвинувачень та судових вироків за цими та іншими статтями. Російське вторгнення створило абсолютно нову політичну й правову реальність, що спричинило неабияку дискусію у вітчизняних правничих колах. Так, український професор О. Чуваков, аналізуючи вищезгадані статті Кримінального кодексу України, пропонує змінити назву статті 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» на «Політичний екстремізм». На думку вченого, «подібна назва мотивована прагненням зберегти непорушність політико-ідеологічних основ конституційного ладу України, особливо в період виникнення глибокої внутрішньодержавної політичної кризи і значної активізації всіляких політичних сил екстремістської спрямованості» [4, с. 38]. На нашу думку, до проблеми екстремізму слід підходити виважено, адже часто в політичному дискурсі екстремістами називають прибічників порівняно радикальних ідеологій, що не є злочинними (так, ярликом екстремістської часто наділяють німецьку політичну партію AfD, представлену в парламенті).

Окупація приблизно п'ятої частини міжнародно визнаної території України призвела до того, що мільйони українських громадян проживають на тимчасово окупованій території. При цьому варто зазначити, що сам факт проживання на цій території не є підставою для переслідування громадянина. Українські правозахисники із Центру прав людини «Zmīna» наголошують на низці проблем, пов'язаних із кримінальними провадженнями, порушеними за цими статтями. Так, суди часто не враховують мотиви людей, звинувачуваних у злочинах проти основ

національної безпеки. За свідченням правозахисників, «сам факт того, що людина обійняла посаду в органах чи підприємствах, створених окупантами, вже сприймається в суді як підтвердження умислу на завдання шкоди Україні» [5]. Очевидно, що підозрюваний (обвинувачуваний, підсудний) міг погодитися на певну роботу через скрутне матеріальне становище в умовах окупації або через залякування з боку окупаційних силових структур або місцевих злочинних угруповань. І. Пацкан вбачає проблему в недостатній конкретності окремих формулювань діянь, що класифікуються як колабораційна діяльність, що призводить до надмірно широкого тлумачення і, як наслідок, до «труднощів у практичному застосуванні закону під час розслідування цього виду злочинів, неоднозначності у правозастосуванні, ризику необґрунтованого притягнення до відповідальності та складнощів у розмежуванні законної та протиправної діяльності в умовах окупації» [6, с. 286].

З іншого боку, не можна ігнорувати випадки свідомого порушення громадянами кримінально-правових норм. Деякі із цих випадків стали широко відомими в українському політичному та правовому дискурсі. Так, депутат міськради Мелітополя Г. Данильченко в березні 2022 р. почала свідому співпрацю з окупантами, отримавши посаду «глави адміністрації». Колишній міський голова Херсона В. Сальдо став «губернатором» окупованої частини Херсонської області. Ці та інші випадки державної зради та колабораціонізму можна довести. Аналіз відкритих джерел свідчить, що поведінка цих та інших «посадовців» не схожа на поведінку людей, які перебувають під тиском. Відповідно, ці злочини здійснюються з прямим умислом. Утім, необхідно усвідомлювати, що ці та інші фігуранти після деокупації території, скоріше за все, залишать територію України, як це вже було з численними окупаційними чиновниками у Харківській та Херсонській областях у 2022 р. Хоча є й протилежні випадки: ще в 2019 р. українські правоохоронці затримали сепаратиста Р. Лягіна, який у 2014 р. організував незаконний «референдум» у Донецькій області з метою відокремлення території від України, а також брав участь у інших злочинах проти держави та громадян [7].

Таким чином, повномасштабне вторгнення Росії в Україну актуалізувало проблему злочинів проти основ національної безпеки. Незважаючи на останні зміни в кримінальному законодавстві, все ще існують проблеми із застосуванням окремих статей. Враховуючи європейську інтеграцію України та

курс на розбудову демократичної, соціальної та правової держави, необхідно більш уважно ставитися до прав людини у контексті розслідування такого роду злочинів. Саме взяття до уваги всіх обставин (політичних, воєнних, економічних, соціальних тощо) забезпечить дотримання норм права та моралі у правовому захисті національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Чорний Р.Л. Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочинів проти основ національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.08 / Р. Л. Чорний; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. 42 с.

2. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.02.2025).

3. Кончук Н.С., Лемеа Р.І., Рубцов В.В. Шпигунство як форма державної зради. Наше право. 2021. № 1. С. 96-101.

4. Чуваков О.А. Актуальні питання щодо вдосконалення кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2023. Том 25. Випуск 2 (37). С. 36-40.

5. В Україні уже понад 8 тисяч справ про колабораціонізм: що з ними не так? Переказуємо звіт правозахисників. Зміна. Режим доступу: <https://zmina.ua/media/v-ukrayini-uzhe-ponad-8-tysyach-sprav-pro-kolaboracziyizm-shho-z-nymy-ne-tak-perekazuyemo-zvit-pravozahysnykiv/> (дата звернення: 21.02.2025).

6. Пацкан І.І. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей ККУ. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право». 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 281-286.

7. Що відбувається у справі бойовика Романа Лягіна, якого звинувачують в організації катівні. Радіо Свобода. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30646914.html> (дата звернення: 21.02.2025).

Науковий керівник: Ю.В. Дрофич, к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 4

СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

І.І. Дарсидзе

*бакалавр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро*

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Антикорупційна політика - це розробка і постійне здійснення різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства в рамках прийнятих даними державою основ конституційного ладу з метою усунення причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя [2].

Актуальність обраної теми полягає у тому, що антикорупційна політика в нашій державі займає досить важливе місце, бо бувають багато випадків, коли є корупційні злочиння.

На сьогодні однією з основних проблем України є корупція, і суспільство України вимагає вирішення цієї проблеми. Для цього владою України було запроваджено антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки [1]. В якій визначено, що концентрація зусиль на впровадженні антикорупційної політики дасть змогу Україні наздогнати показники індекс сприйняття корупції (далі - ІСК) східноєвропейських держав - членів Європейського Союзу, а за 10 років досягти середньоєвропейських значень ІСК [1]. Але наразі в Україні дуже низькі темпи реалізації антикорупційної політики.

Transparency International Ukraine (далі - TIU) є акредитованим представником глобального руху Transparency International, який з 2012 року допомагає Україні ставати сильнішою. Організація комплексно підходить до розробки та впровадження змін задля зниження рівня корупції в окремих сферах [4].

Відповідно до даних TIU, 35 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – (далі – CPI)) за 2024 рік. У новому дослідженні

Transparency International наша країна посідає 105 місце поміж 180 країн [4].

Так само 35 балів за результатами цього річного дослідження має Сербія. На один бал нас випереджає Домініканська Республіка, тоді як на бал менше набрали Алжир, Бразилія, Малаві, Непал, Нігер, Таїланд і Туреччина [4].

Таким чином, після відчутного приросту на три бали у 2023 році вже у 2024-му Україна дещо втратила позиції в антикорупційній боротьбі. Основними ж драйверами змін залишаються реформи, спрямовані на євроінтеграцію і виконання міжнародних зобов'язань.

На високий рівень корупції в Україні впливає низка факторів, таких як непрозорість діяльності і не підзвітність органів державної влади; відсутність політичної волі щодо боротьби з корупцією, неефективна участь у цій боротьбі правоохоронних структур і органів національної безпеки держави; надзвичайна розгалуженість дозвольно-регуляторної системи; надмірний вплив окремих олігархічних груп на прийняття державних рішень і кадрові призначення; нерегульованість конфлікту інтересів; відсутність правил професійної етики на публічній службі; низький рівень забезпечення захисту прав власності; недотримання законодавства у сфері боротьби з корупцією, а також недосконалість законодавства з цих питань у цілому; недосконалість системи судоустрою; відсутність системності в роботі з виявлення корупції в органах державної влади; відсутність публічного контролю за доходами та видатками вищих посадових осіб держави, а також ефективних механізмів участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної політики [2].

Крім того, метою антикорупційної політики є протидія та запобігання корупції. А зміст і місія антикорупційної політики виразняються у поєднанні трьох складників: максимальне зменшення рівня корупції; захист суспільства від загроз, впливу і наслідків корупції; виявлення та усунення її причин і умов [3].

Антикорупційна політика включає в себе: закони, які забороняють корупцію та встановлюють покарання за неї; спеціальні органи, які розслідують корупційні злочини (наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - НАЗК); а також - навчальні програми, які підвищують обізнаність про корупцію та її наслідки.

Зокрема, ефективна антикорупційна політика сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до правоохоронних органів.

Також, антикорупційні заходи сприяють зміцненню законності в діяльності правоохоронних органів. Боротьба з корупцією в правоохоронних органах сприяє покращенню їхньої ефективності. Зменшення корупційних дій дозволяє правоохоронним органам зосередитися на виконанні своїх прямих обов'язків - захисту прав та свобод громадян своєї країни. В цьому і виявляється основний вплив антикорупційної політики на правоохоронні органи.

До правоохоронних органів, які реалізують антикорупційну політику належать: НАЗК, Національне антикорупційне бюро України, а також Вищий спеціалізований антикорупційний суд.

У результаті вищенаведеного, можна дійти до наступного висновку, антикорупційна політика в Україні є важливим інструментом у боротьбі з корупцією, яка залишається однією з найгостріших проблем суспільства. Попри наявність законодавчої бази, спеціалізованих антикорупційних органів і міжнародних зобов'язань, ефективність її реалізації залишається низькою. Це підтверджується останніми показниками Індексу сприйняття корупції, які свідчать про стагнацію антикорупційних реформ.

Для підвищення ефективності антикорупційної політики необхідно забезпечити реальну незалежність антикорупційних органів, удосконалити чинне законодавство, посилити громадський контроль і підвищити рівень правової культури громадян. Лише комплексний підхід і системне впровадження антикорупційних заходів дозволять Україні досягти рівня прозорості та доброчесності, який відповідає європейським стандартам.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Антикорупційна політика в Україні. Національна академія внутрішніх справ мультимедійний навчальний посібник: веб-сайт. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_7.html (дата звернення: 15.03.2025).
3. Антикорупційна політика. Електронна версія «Великої української енциклопедії»: веб-сайт. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 18.03.2025).

4. АНТИКОРУПЦІЯ НА ПАУЗІ. Україна в Індексі сприйняття корупції - 2024. Transparency International Ukraine: веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 19.03.2025).

*Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля*

К.Є. Коряк
бакалавр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ: ОСНОВНІ РОСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

У контексті реформування антикорупційної політики України, створення Національного антикорупційного бюро України (далі - НАБУ) стало важливим кроком до забезпечення прозорості та підзвітності влади. НАБУ, як спеціалізований орган із широкими повноваженнями, відіграє ключову роль у боротьбі з корупцією серед високопосадовців та у запобіганні новим корупційним проявам [1].

Корупція продовжує залишатися однією з найбільших загроз для державного управління та правопорядку в Україні. Від ефективності діяльності НАБУ залежить не лише рівень довіри громадян до державних інституцій, але й подальша євроінтеграція України та співпраця з міжнародними партнерами [1; 4].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», НАБУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що здійснює виявлення, розслідування та запобігання корупційним правопорушенням [1]. Бюро було створено 16 квітня 2015 року у відповідь на міжнародні зобов'язання України щодо боротьби з корупцією [1].

Створення НАБУ стало частиною комплексної програми реформ, яка мала на меті підвищення прозорості та підзвітності органів влади, а також реалізацію вимог, які були висунуті Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними організаціями. Однією з основних причин створення цього органу була необхідність ефективної боротьби з корупцією серед високопосадовців, таких як міністри, судді,

народні депутати та керівники державних підприємств. НАБУ було наділене широкими повноваженнями, включаючи можливість здійснення розслідувань, оперативно-розшукової діяльності, а також взаємодії з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших країн для розслідування масштабних корупційних схем.

Національне антикорупційне бюро стало важливим інститутом, який працює над розслідуванням та запобіганням корупційним правопорушенням серед високопосадовців. Протягом своєї діяльності НАБУ стало учасником численних гучних розслідувань, таких як справа «діамантових прокурорів», яка викрила корупційні схеми серед правоохоронців на найвищому рівні, а також розслідування, пов'язані з енергетичними маніпуляціями, такими як «Роттердам+», що викривало непрозорі механізми ціноутворення в енергетичному секторі [2; 3]. Такі розслідування мали величезний вплив на громадську думку в Україні, адже показали, що навіть особи на високих посадах не можуть уникнути покарання за корупційні дії. Розслідування НАБУ також стали важливим сигналом для інших правоохоронних органів і політичних еліт про те, що корупція в Україні більше не залишається безкарною.

Одним із важливих результатів роботи НАБУ стало підвищення довіри до інститутів влади в Україні, хоча цей процес був поступовим. Важливим досягненням є також інтеграція України в міжнародні антикорупційні мережі, що дозволило країні отримати допомогу від міжнародних партнерів і розвивати механізми співпраці з іншими країнами для боротьби з корупцією [4]. Бюро також продовжує працювати над запобіганням корупційним правопорушенням, проводячи дослідження корупційних ризиків і пропонуючи рекомендації щодо покращення державної політики. Водночас важливим наслідком стало формування нового стандарту для судових органів, що дозволяє зменшити корупційні ризики в правовій системі України. Проте, попри ці досягнення, НАБУ стикається з численними викликами, такими як політичний тиск, недостатнє фінансування та недосконалість судової системи, що інколи ускладнює ефективність розслідувань.

Однією з найбільших проблем, з якими стикається НАБУ, є політичний тиск. Часто органи влади, в тому числі суди, не підтримують діяльність НАБУ, а спроби тиску на бюро з боку політиків можуть призводити до затягування розслідувань або навіть до їх припинення. Крім того, існують значні труднощі у

судовій системі, де інколи через бюрократію та корупційні зв'язки справи затягуються або потрапляють під вплив зовнішніх факторів. Це значно ускладнює реалізацію мети НАБУ - забезпечити справедливості і покарання для корупціонерів. Іншою проблемою є недостатнє фінансування бюро, що обмежує його можливості в проведенні розслідувань, застосуванні сучасних технологій, а також у підготовці та підтримці кваліфікованих кадрів [3]. Потрібно більше інвестицій для розвитку ресурсів бюро, що дозволить йому ефективно виконувати свої функції.

Незважаючи на ці проблеми, НАБУ має значний потенціал для розвитку в майбутньому. Одним з ключових напрямків є забезпечення його незалежності від політичного впливу. Для цього необхідно зміцнити законодавчі та інституційні механізми, що гарантують автономію бюро в межах його діяльності. Серед перспективних шляхів розвитку є також реформа судової системи, яка має забезпечити незалежність і прозорість у розгляді антикорупційних справ. Без змін у суддівській практиці та забезпечення більш ефективної судової перевірки результатів розслідувань НАБУ, орган не зможе реалізувати свій потенціал повною мірою. Додатково необхідно посилити міжнародну співпрацю, що дасть змогу НАБУ ефективніше боротися з транснаціональними корупційними схемами та отримати більше підтримки від міжнародних партнерів.

Ще одним важливим аспектом є використання сучасних технологій в процесі розслідувань. Впровадження новітніх методів аналізу великих даних, удосконалення криміналістичних методів та цифрових інструментів дозволить значно підвищити ефективність роботи НАБУ. Використання таких технологій дозволить швидше і точніше виявляти корупційні схеми, підвищуючи тим самим прозорість і ефективність діяльності органу.

Незважаючи на численні труднощі та виклики, НАБУ виявилось важливим елементом системи боротьби з корупцією в Україні, яке вже зробило значний внесок у реформування державних інститутів та зміцнення правопорядку. Проте для досягнення ще більших результатів необхідно зосередитись на подоланні проблем, зокрема на зміцненні інституційної незалежності бюро, покращенні судової системи та забезпеченні належного фінансування. У разі успішного вирішення цих питань НАБУ може стати ключовим органом для забезпечення справедливості та боротьби з корупцією в Україні.

Таким чином, внаслідок вищенаведеного, НАБУ довело свою ефективність як ключовий орган у боротьбі з корупцією в Україні, однак для повноцінної реалізації свого потенціалу потребує подальшого посилення інституційної незалежності, удосконалення правових механізмів та належного ресурсного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Дата оновлення: 25.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 26.03.2025).

2. Найгучніші корупційні справи у ВАКС: слухання та вироки у справах депутатів, урядовців та суддів. Центр Протидії Корупції: веб-сайт. URL: <https://antac.org.ua/news/nayhuchnishi-koruptsiyni-spravy-u-vaks-slukhannia-ta-vyroky-u-spravakh-deputativ-uriadovtsiv-ta-suddiv/> (дата звернення: 26.03.2025).

3. Хронологія боротьби з корупцією в Україні та гучні справи НАБУ. Радіо Свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28912102.html> (дата звернення: 26.03.2025).

4. Ефективна боротьба з корупцією - запорука виділення коштів на відновлення – Директор НАБУ Семен Кривonos. Національне антикорупційне бюро України офіційний вебсайт: веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/news/efektivna-borot-ba-z-koruptc-iu-zaporuka-vid-lennia-kosht-v-na-v-dnovlennia-direktor-nabu-semen-krivonos/> (дата звернення: 28.03.2025).

*Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля*

М.І.Нестеренко
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

АНТИКОРУПЦІЙНА СТРАТЕГІЯ НА 2021-2025 РОКИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Ухвалення Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки відбувалося в доволі складних для країни обставинах. З 2018 року

Україна фактично перебувала без актуального стратегічного документа в сфері протидії корупції, оскільки попередня стратегія втратила чинність, а нову тривалий час не затверджували. На той момент наша держава стикалася з низкою проблем: падіння в міжнародних антикорупційних рейтингах, невиконання зобов'язань перед міжнародними партнерами, передусім МВФ та Європейським Союзом. Політичні зміни після президентських і парламентських виборів 2019 року створили нові можливості для реалізації антикорупційної політики.

Вагомим поштовхом для прийняття документа стала необхідність виконання умов макрофінансової допомоги від ЄС та забезпечення реалізації плану дій щодо візової лібералізації. Як наслідок, 20 червня 2022 року парламент прийняв Закон «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», яким затвердив відповідну стратегію [3]. Процес її розробки і прийняття супроводжувався широкими консультаціями з громадськістю та експертним середовищем, що додало документу вагомості. Важливо підкреслити, що причиною такого довгого очікування на затвердження стратегії стала і політична нестабільність, і відсутність консенсусу щодо пріоритетних напрямів боротьби з корупцією. Крім того, значний вплив мала пандемія COVID-19, яка суттєво загальмувала законодавчий процес у 2020 році.

Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки – це документ, який визначає загальні засади антикорупційної політики в державі на середньострокову перспективу. За структурою стратегія містить 4 основні розділи: загальні проблеми формування та реалізації антикорупційної політики; запобігання корупції у пріоритетних сферах; запобігання та протидія корупції в окремих секторах економіки; питання покарання за корупцію [2].

Документ відрізняється від попередніх аналогів своєю конкретністю та наявністю чітких вимірюваних індикаторів прогресу. Значна увага приділяється таким напрямам, як цифрова трансформація, підвищення прозорості, розширення доступу до публічної інформації, захист викривачів, вдосконалення процедур конфлікту інтересів. На відміну від попередніх стратегій, багато уваги в документі приділено зміцненню спроможності антикорупційних інституцій, зокрема НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС. Для кожної проблеми запропоновано конкретні заходи, очікувані результати та строки виконання. До особливостей стратегії належить її прикладний характер – документ не лише декларує

наміри, а й встановлює чіткі механізми реалізації та передбачає створення системи моніторингу виконання.

Варто зауважити, що Антикорупційна стратегія приділяє велику увагу впровадженню автоматизованих систем для мінімізації людського фактору в прийнятті рішень. Зокрема, передбачено розширення функціоналу системи ProZorro, запровадження електронних реєстрів, автоматизований моніторинг способу життя публічних службовців. Значна увага приділяється формуванню нетерпимості до проявів корупції через просвітницькі заходи та включення відповідних тем до освітніх програм. Серед інших важливих напрямів – перевірка на доброчесність, удосконалення системи декларування майна та інтересів, захист бізнесу від корупційних ризиків.

Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI) відіграла важливу роль у розробці та подальшій імплементації Антикорупційної стратегії. Зазначена ініціатива, запущена в 2016 році, стала найбільшою програмою технічної допомоги ЄС у сфері протидії корупції в Україні. EUACI надавала експертну підтримку на всіх етапах розробки документа – від формування концепції до консультацій щодо конкретних формулювань [1].

Завдяки фінансуванню від EUACI проводилися численні експертні обговорення, які залучали представників антикорупційних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ініціатива забезпечила вивчення міжнародного досвіду та найкращих практик для адаптації їх до українських умов. Варто зазначити, що через механізми EUACI відбувалася координація позицій різних донорів, які надають підтримку антикорупційним реформам в Україні. Крім участі в розробці, EUACI виділила значні ресурси на просування стратегії серед населення та надання технічної підтримки для впровадження запланованих заходів.

Можна також відмітити, що методологічний внесок EUACI полягав у розробці механізмів оцінки ефективності запропонованих заходів та системи індикаторів для моніторингу виконання стратегії. Ініціатива сприяла залученню міжнародних експертів для оцінки проекту стратегії на відповідність стандартам ЄС та рекомендаціям GRECO. Експерти EUACI також надавали консультації щодо узгодження положень стратегії з іншими нормативно-правовими актами у сфері боротьби з корупцією. Під час обговорення стратегії в парламенті представники ініціативи виступали посередниками між різними політичними групами,

сприяючи досягненню необхідного компромісу для ухвалення документа [4].

У цілому, Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки визначила пріоритетні напрями антикорупційної політики держави в середньостроковій перспективі та встановила конкретні показники ефективності, за якими можна оцінити прогрес реформ. Реалізація положень стратегії має сприяти зниженню рівня корупції в Україні, підвищенню прозорості державного управління та покращенню бізнес-клімату в країні.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна ініціатива (EUACI). URL: <https://euaci.eu/> (дата звернення: 28.03.2025)

2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 28.03.2025)

3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. Відомості Верховної Ради України, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 25.03.2025)

3. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2021 рік. Київ, 2022. 37 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/zvit-nazk-final1.pdf> (дата звернення: 27.03.2025)

5. Результати моніторингу програми «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні», 2021 рік. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Anual%20reports%20on%20project%20implementation/Year%20report_EUACI_2021.pdf (дата звернення: 26.03.2025)

*Науковий керівник: Н.В. Бочарова д.ю.н, доцент,
професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

В.Р. Новічек
бакалавр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля, місто Дніпро

**РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І
СВОБОД ГРОМАДЯН**

Конституційний Суд України (далі - КСУ) є єдиним органом конституційної юрисдикції, що відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства Конституції України. Його діяльність спрямована на оцінку відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції України, а також на офіційне тлумачення її положень. КСУ виконує функцію конституційного контролю, що є фундаментальним елементом у системі захисту прав і свобод людини та громадянина.

Актуальність обраної теми полягає у забезпеченні прав і свобод громадян Конституційним Судом України та зумовлена сучасними політико-правовими викликами, перед якими постала Україна. В умовах введення воєнного стану у 2022 році і до теперішнього часу, особливого значення набуває забезпечення правової стабільності, конституційної законності та ефективного захисту прав і свобод громадян. Конституційний Суд України відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки його рішення визначають вектор правозастосування, впливають на правову систему держави та сприяють забезпеченню демократичних засад.

Роль КСУ у захисті прав і свобод громадян є не лише науково значущим, але й суспільно важливим питанням сьогодення, оскільки сприяє розумінню механізмів конституційного захисту прав людини та забезпечення верховенства права в Україні.

Варто одразу зазначити, що основною функцією Конституційного Суду України є тлумачення Конституції України та інших нормативно-правових актів, що має велике значення для забезпечення прав людини та норм демократичного правопорядку в державі. Одним з головних завдань Конституційного Суду України є контроль за відповідністю законів та інших актів Конституції України, що дозволяє запобігати можливим порушенням основних прав та свобод людини, визначених Конституцією України [1].

Відповідно до частини 1 статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено, що Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [4].

Особливу увагу слід приділити тому, що КСУ є своєрідним механізмом захисту громадян від можливих порушень їхніх прав,

гарантованих Конституцією. Через звернення до Конституційного Суду України громадяни можуть отримати захист у випадку, коли вони вважають, що їхні права були порушені діями органів державної влади чи іншими нормативними актами. Наприклад, громадяни мають право звертатися до Конституційного Суду України з конституційними скаргами, якщо закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, що може призвести до порушення їхніх прав.

Конституційний Суд України також має важливу роль у розвитку правового державного порядку через застосування принципів права, що визначають межі та обов'язки державних органів. Він активно впливає на правову практику, роз'яснюючи конституційні норми, які можуть бути недостатньо чіткими чи викликати різні трактування. Завдяки цьому правозастосовчі органи мають змогу застосовувати єдині стандарти і забезпечувати однаковий рівень правового захисту для всіх громадян, що є важливим для зміцнення довіри до правової системи та її інститутів [2, с. 191].

Одним з яскравих прикладів роботи Конституційного Суду України є його рішення щодо тлумачення Конституції України в контексті прав і свобод людини. Рішення Конституційного Суду України, як правило, мають велике значення не тільки для юридичної спільноти, а й для суспільства загалом, оскільки вони визначають подальший розвиток правового порядку в країні та забезпечують стабільність демократичних процесів. Важливо зазначити, що КСУ може вирішувати питання, які стосуються конституційних прав, що охоплюють не тільки особисті права громадян, а й соціальні, економічні, культурні права, що є важливим у контексті розвитку прав людини в Україні.

Крім того, Конституційний Суд України має повноваження не лише тлумачити Конституцію та закони, а й виносити рішення щодо відповідності правових актів Конституції, що допомагає захищати інтереси громадян, запобігаючи можливим порушенням їхніх прав через прийняття неконституційних актів. У випадку, коли акт суперечить Конституції, Конституційний Суд України може визнати його неконституційним і таким, що не підлягає застосуванню, що безпосередньо впливає на захист прав людини [3, с. 179].

Таким чином, можемо зробити висновок, що Конституційний Суд України є важливим елементом правової системи України, його роль у захисті прав і свобод громадян неможливо переоцінити. Він виступає гарантом конституційного

порядку, здійснюючи контроль за відповідністю законодавства нормам Конституції та забезпечуючи ефективний механізм захисту прав і свобод громадян. Рішення Конституційного Суду мають значний вплив на розвиток правової системи в Україні, і тому важливість цього органу у контексті захисту прав людини є надзвичайно великою.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.03.2025).
2. Ковалів М.В. Місце Конституційного Суду України у системі судових органів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. С. 190-193.
3. Кучера В.О. Конституційне право: навчальний посібник. авт. кол. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 452 с.
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Дата оновлення: 20.08.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 15.03.2025).

*Науковий керівник: А.В. Біла, старший викладач кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля*

Секція 5

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. КОСМІЧНЕ ПРАВО

Бочарова Н.В., д.ю.н., професор кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА В НОВІТНІХ ДОКУМЕНТАХ ООН.

Міжнародне космічне право почалось формуватися у 60-ті роки ХХ століття у зв'язку з бурхливим процесом освоєння космосу. Протягом цього десятиліття Організація Об'єднаних Націй провела переговори та ухвалила у 1967 році *Договір про космос* – перший у серії міжнародних космічних договорів, який заклав основу міжнародного космічного права [1]. Країни світу визнали необхідність створення глобальної правової бази для вирішення унікальних проблем та використання можливостей освоєння космосу з метою прогресивного розвитку людства. Було наголошено, що освоєння космосу повинно проводитися виключно у мирних цілях і приносити користь усім людям, підкреслювалась також важливість міжнародного співробітництва у області гарантування безпеки космічного простору [2].

Термін «космічне право» найчастіше асоціюється з правилами, принципами та стандартами міжнародного права, які містяться в п'яти міжнародних договорах і п'яти наборах принципів, що регулюють космос, які були розроблені під егідою ООН [3].

На додаток до цих міжнародних документів багато держав мають національне законодавство, яке регулює космічну діяльність [4].

Організація Об'єднаних Націй була в центрі міжнародного співробітництва в космічній діяльності з початку космічної ери. Провідну роль у розвитку міжнародного космічного права відіграє *Комітет ООН з використання космічного простору у мирних цілях (The Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - COPUOS)* [5], заснований у 1959 р. під час сесії Генеральної Асамблеї ООН (резолюція № 1472) [6], з метою керування дослідженнями і використанням космосу на благо всього людства:

для миру, безпеки та розвитку. Цей комітет забезпечує життєво важливу багатосторонню платформу для міжнародної спільноти, включаючи країни-члени, спостерігачів і наукове співтовариство, для переговорів і розробки ключових міжнародних угод. Комітет має два допоміжні органи: Науково-технічний підкомітет і Юридичний підкомітет, обидва засновані у 1961 році. COPUOS звітує перед Четвертим комітетом Генеральної Асамблеї ООН, який приймає щорічну резолюцію про міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях [7].

Останній звіт на сесії ГА ООН (19 = 28 червня 2024) фіксує роботу Комітету над новими проблемами освоєння космосу, які визначають подальший розвиток міжнародного космічного права [8]. Серед них такі питання, як «космос і сталий розвиток», «космос і вода», «космос і зміна клімату», «правові питання організації космічного руху», «правові механізми, що стосуються заходів з усунення космічного сміття», «потенційні правові моделі діяльності в дослідженні, освоєнні та використанні космічних ресурсів». Особливу роль в діяльності Комітету грає робота по забезпеченню виконання програмного документу системи ООН в космічній галузі «Порядок денний «Космос-2030» [9]. Це детально визначена перспективна стратегія, спрямована на закріплення та посилення вкладу космічної діяльності та космічних технологій у здійснення глобальних програм та вирішення питань забезпечення довгострокового сталого розвитку на користь всього людства. Документ сприяє також визначенню майбутнього вкладу Комітету у вироблення загальних принципів глобального управління космічною діяльністю відповідно до норм міжнародного права.

«Порядок денний «Космос 2030» містить 4 основних завдання:

- 1) збільшення соціально-економічних вигод від космічної діяльності та посилення ролі космічного сектора як важливого фактора сталого розвитку
- 2) використання потенціалу космонавтики для вирішення повсякденних проблем та космічних інновацій для підвищення якості життя
- 3) Розширення доступу до космічного простору для всіх та забезпечення для всіх країн можливостей для отримання соціально-економічних вигод з використання космічної науки та техніки, отриманих за допомогою космічних технологій даних, інформації продуктів, і сприяння цим досягненню цілей у сфері сталого розвитку

- 4) налагодження партнерських зв'язків та розширення міжнародного співробітництва в галузі використання космічного простору у мирних цілях та глобального управління космічною діяльністю.

Реалізація визначених завдань повинна супроводжуватися створенням належної нормативної бази.

Ще одним напрямком сучасної діяльності ООН по розвитку космічного права є здійснення проєкту The Space Law for New Space Actors [10].

Проєкт реалізується під патронатом Управління ООН з питань космічного простору (United Nations Office for Outer Space Affairs - UNOOSA), яке працює над сприянням міжнародному співробітництву в мирному використанні та дослідженні космосу, а також у використанні космічної науки та технологій для сталого економічного та соціального розвитку [11].

За умовами програми The Space Law for New Space Actors Управління ООН з питань космічного простору надає допомогу державам-членам ООН у розробці або перегляді національного космічного законодавства та/або політики, щоб вони відповідали міжнародним нормативним рамкам, застосовним до космічної діяльності. Завдяки прямим консультаціям з окремими країнами заходи адаптуються до конкретних судових, адміністративних і технічних вимог. Крім того, ці послуги підтримують одержувачів у впровадженні існуючої нормативної бази. Це сприяє підвищенню глобальної прихильності та обізнаності про міжнародні та правові інструменти, що застосовуються до космічної діяльності, на користь як відомих, так і нових космічних держав.

Таким чином, The Space Law for New Space Actors – це унікальний проєкт, який пропонує державам-членам ООН розбудову потенціалу для розробки, перегляду та впровадження національного космічного законодавства та/або національної космічної політики відповідно до міжнародного космічного права для досягнення довгострокової стабільності та безпечного дослідження космічного простору.

Список використаних джерел

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text

2. Peaceful Uses of Outer Space: Resolution Adopted by the United Nations General Assembly at Its 1085th Plenary Meeting,

December 20, 1961. *The American Journal of International Law*. Vol. 56, No. 3 (Jul., 1962), pp. 946-949 (4 pages). Published By: Cambridge University Press. URL: <https://www.jstor.org/stable/2196545>

3. Space Law Treaties and Principles. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>

4. United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA). Space Law. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/index.html>

5. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/index.html#:~:text=The%20Committee%20on%20the%20Peaceful,for%20peace%2C%20security%20and%20development>

6. Resolution 1472 (XIV) of the UN General Assembly. International cooperation in the use of outer space for peaceful purposes. December 12, 1959. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/1472\(XIV\)](https://docs.un.org/en/A/RES/1472(XIV))

7. General Assembly of the United Nations. Special Political and Decolonization (Fourth Committee). URL: <https://www.un.org/en/ga/fourth/#:~:text=The%20Special%20Political%20and%20Decolonization,operations%20as%20well%20as%20a>

8. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. Sixty-seventh session (19–28 June 2024). URL: <https://docs.un.org/en/A/79/20>

9. UNITED NATIONS OFFICE FOR OUTER SPACE AFFAIRS. THE “SPACE2030” AGENDA SPACE AS A DRIVER OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT UNITED NATIONS. Vienna, 2024. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2024/stspace/stspace88_0_html/st_space-088E.pdf

10. Space Law for New Space Actors Project UN/UNU. Regional Space Law Technical Advisory Mission for Asia and the Pacific Countries 16 - 18 January 2024. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/capacitybuilding/advisory-services/aptam24.html>

11. United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA). URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/index.html>

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОСМОНАВТІВ У КОНТЕКСТІ КОСМІЧНОГО ПРАВА

У сучасних умовах активного розвитку космічної діяльності, яка охоплює не лише державні, а й комерційні проекти, особливого значення набуває питання правового регулювання трудової діяльності космонавтів. Варто зазначити, що космонавти є унікальною категорією працівників, чия професійна діяльність здійснюється в умовах, що значно відрізняються від традиційного трудового середовища. З огляду на це, виникає необхідність аналізу міжнародних і національних правових норм, які визначають їхній статус, права та обов'язки.

З одного боку, основи правового статусу космонавтів закладені в міжнародному космічному праві, яке, однак, лише частково регулює питання їхніх трудових відносин. З іншого боку, національні законодавства держав, що здійснюють космічні місії, містять певні положення щодо правового регулювання праці космонавтів, проте вони не завжди узгоджені між собою. У цьому контексті особливо важливим є питання гармонізації правових норм на міжнародному рівні.

Слід наголосити, що основною метою даного дослідження є аналіз існуючого міжнародного та національного правового регулювання трудової діяльності космонавтів, виявлення ключових проблем у цій сфері та визначення перспектив їхнього вирішення.

Актуальність обраної теми полягає у правовому регулюванні трудової діяльності космонавтів зумовлена стрімким розвитком світової космічної галузі, дедалі активнішим залученням приватного сектору до реалізації космічних проектів, а також зростанням кількості міжнародних місій. В умовах глобалізації космічного простору виникає гостра потреба у створенні гармонізованого та ефективного правового механізму, який би забезпечував належний рівень правового захисту працівників цієї унікальної професії.

Варто підкреслити, що трудові відносини космонавтів, на відміну від більшості інших видів професійної діяльності, мають високий ступінь залежності не лише від національного трудового права, а й від норм міжнародного космічного права, міждержавних

угод, адміністративних регламентів космічних агентств, а також специфіки міжнародно-правового статусу об'єктів космічної інфраструктури.

Сучасне міжнародне космічне право, зокрема основні багатосторонні договори ООН, сформували фундаментальні принципи поводження з космонавтами. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла визнає їх «посланцями людства», ратифікований 31.10.1967 року, тим самим закладаючи морально-правову парадигму, у межах якої держави повинні гарантувати безпеку, підтримку та належне ставлення до учасників космічних експедицій [1]. Проте вказаний статус не передбачає конкретних норм щодо трудових прав, умов праці, охорони праці чи соціального забезпечення, які необхідні для повноцінного функціонування інституту космонавтів як суб'єктів трудових правовідносин.

У свою чергу, Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір, ратифікована 03.12.1968 року, та Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, ратифікована 16.10.1973 року, деталізують міжнародно-правові механізми співпраці в надзвичайних ситуаціях та розподіл відповідальності за наслідки космічної діяльності [2; 3]. Проте ці документи зосереджуються на аспектах безпеки, взаємодопомоги та компенсації шкоди, не розкриваючи трудової природи діяльності космонавтів [2;3]. Зазначене свідчить про суттєву прогалину в міжнародно-правовому регулюванні саме трудового статусу цієї категорії осіб, що є предметом дедалі ширших наукових обговорень та політичних консультацій.

На національному рівні країни з розвиненою космічною індустрією вирішують питання правового статусу космонавтів за допомогою спеціальних законів, підзаконних актів та адміністративних положень. Наприклад, NASA регулює трудові відносини з астронавтами через внутрішні контракти, які поєднують положення загального трудового права США з відомчими стандартами. У свою чергу, Європейське космічне агентство застосовує уніфіковані правила для астронавтів країн-членів, але при цьому визнає автономію національних правових систем у питаннях соціального забезпечення. Китайське законодавство формує окремі регламенти для космонавтів і тайконавтів відповідно, передбачаючи для них спеціальні пільги, гарантії та обмеження.

В Україні ж, попри історично важливий внесок у розвиток космонавтики, правове регулювання праці космонавтів перебуває у стані «становлення». Чинний Закон України «Про космічну діяльність» зосереджений переважно на інституційних і загальних нормах, які регулюють діяльність космічних підприємств і державного управління в цій сфері, не надаючи достатньої уваги правовому статусу працівників, які безпосередньо здійснюють космічні польоти [4]. Відсутність правового механізму укладення трудових договорів з космонавтами, визначення умов їхньої праці, механізмів захисту у разі професійного ризику чи травм, а також гарантій пенсійного та медичного забезпечення, створює серйозні прогалини у трудовому праві України.

З огляду на міжнародний характер сучасних космічних місій, які реалізуються на основі багатосторонньої співпраці (наприклад, проєкт МКС, перспективи місій European Space Agency (далі - ESA) або National Aeronautics and Space Administration (далі - NASA) із залученням партнерів з інших країн), ключовим викликом залишається проблема юрисдикції у випадку виникнення трудового спору. Зокрема, існує низка запитань щодо того, яке законодавство підлягає застосуванню: країни, що надає технології, фінансування, апарат, чи країни громадянства самого космонавта. Такі ситуації вимагають розробки механізмів міжнародного арбітражу або погоджених положень у межах двосторонніх і багатосторонніх угод.

Важливим завданням сучасної науки є також формування концепції універсального правового стандарту щодо захисту трудових прав космонавтів. Такий стандарт може мати форму Міжнародного кодексу або Конвенції під егідою ООН чи Міжнародної асоціації авіаційного і космічного права. Зазначений документ міг би встановлювати основні трудові гарантії: право на безпечні умови праці, обов'язкове страхування життя та здоров'я, правила відбору та медичного супроводу, а також постійний моніторинг стану здоров'я після завершення місії.

Водночас слід звернути увагу на перспективи гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу. У межах Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання поступового наближення до європейських стандартів у різних сферах, включаючи науку, інновації та трудове право. Це створює сприятливе підґрунтя для запозичення найкращих практик ESA, формування спільних правових механізмів та навіть участі українських фахівців у європейських космічних програмах. Для цього необхідно розробити оновлену

редакцію Закону України «Про космічну діяльність», яка включатиме спеціальний розділ, присвячений трудовим відносинам космонавтів, та ухвалити підзаконні акти, що регулюватимуть процедури набору, підготовки, медичного забезпечення та соціального захисту цієї категорії працівників.

Зокрема, проблематика правового регулювання трудової діяльності космонавтів перебуває на стику трудового, міжнародного публічного та галузевого (космічного) права. Її ефективно вирішення потребує комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує наукове обґрунтування, політичну волю, правову кодифікацію та активне міжнародне співробітництво. Україна має всі передумови для того, щоб стати активним учасником цього процесу, долучившись як до наукових, так і до практичних ініціатив у сфері формування трудових стандартів для космічної професії.

Внаслідок вищенаведеного, можна зробити наступний висновок, трудові права космонавтів є складовою частиною космічного права, проте їхнє правове регулювання залишається фрагментарним. На міжнародному рівні закріплені лише загальні принципи, тоді як детальне врегулювання здійснюється національним рівні. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці єдиних міжнародних стандартів у сфері трудових відносин космонавтів, що сприятиме як захисту їхніх прав, так і ефективному функціонуванню міжнародних космічних місій.

Список використаних джерел

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла: Міжнародний документ від 27.01.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 04.04.2025).

2. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір: Міжнародний документ від 22.04.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483#Text (дата звернення: 04.04.2025).

3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами: Міжнародний документ від 29.03.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text (дата звернення: 04.04.2025).

4. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 № 502/96-ВР. Дата оновлення: 15.11.2024. URL:

Ю.С. Палєєва
старший викладач кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

КОСМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Резолюція A/RES/1348(XIII) XIII сесії Генеральної Асамблеї ООН визнала важливе значення міжнародного співробітництва у вивченні та використанні космічного простору в мирних цілях [1]. Резолюція A/RES/1472(XIV) XIV сесії Генеральної Асамблеї ООН сформувала ряд ключових елементів режиму космічної діяльності серед яких важливість міжнародного співробітництва в освоєнні та мирному використанні Космосу [2]. Правовий режим космічного простору був визначений у 1967 році Угодою про принципи, що регулюють діяльність держав по дослідженню та використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [3].

Для XXI століття характерним є поширення нових космічних місій державно-приватного характеру, що створило реальні комерційні можливості, такі як космічний видобуток корисних копалин. Все це поглибило дебати в Комітеті Організації Об'єднаних Націй з використання космічного простору в мирних цілях щодо необхідності розробки нових юридичних визначень і правового режиму для космічних ресурсів. За останні чотири десятиліття космічна діяльність розвивалася на основі взаємодії між урядами, приватним сектором, суспільством і політикою яка, за дослідженнями у 2021 році, мала дохід 469,3 мільярда доларів США і генеруватиме близько 1,75 трильйона доларів США до 2040 р. [4, с. 10].

Протягом останнього десятиліття відбуваються суттєві перетворення, які змінюють позиції держав і приватних організацій щодо космічної діяльності. Сучасна космічна дипломатія ґрунтується на ідеалах відповідального дослідження, ефективного управління та сталого розвитку. Численні космічні суб'єкти вимагають чітких принципів, щоб уникнути непотрібної конкуренції та інших катастроф [5].

Серед держав, які здійснюють політ у космос, зростає консенсус, що безпечне життя на Землі і можливості у космосі

мають бути здійснені за допомогою дипломатії. Це переконання відображається у зростаючій кількості країн, які демонструють готовність співпрацювати з союзниками та партнерами для просування міжнародних норм, які підвищують безпеку та стійкість космосу. У 2020 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію [6], яка закликає до обміну інформацією про політику космічної безпеки, приклади космічної діяльності, яку вони вважають відповідальною, безвідповідальною або загрозливою та уявлення про норми відповідальної просторової поведінки [7].

Сьогодні космічна дипломатія відіграє ключову роль у формуванні міжнародних відносин у космічній сфері, сприяючи розвитку співробітництва та взаєморозуміння між країнами, знаходження балансу між національними інтересами та спільними цілями у космічній галузі [8].

Космічна дипломатія об'єднує ключових гравців, таких як державний сектор, приватний сектор, експерти та громадянське суспільство, щоб спрямувати майбутнє космосу у відповідальне русло. Цілями космічної дипломатії є:

- *Створення глобальної системи безпеки*: космічна дипломатія має на меті створити загальні правила, кодекси поведінки, міжнародні угоди для уникнення розбіжностей або вирішення спірних питань мирним шляхом. Міжнародна співпраця є життєво важливою для запобігання ймовірності суперечок.
- *Вирішення спільних проблем*: космічна дипломатія прагне використати інновації та економічний розвиток для вдосконалення і пошуку нових можливостей для вирішення глобальних проблем.
- *Сприяння глобальній взаємодії*: космічна дипломатія зміцнює співпрацю між державами.
- *Стимулювання прозорого економічного розвитку та наукових знань*: космічна дипломатія має на меті запровадити керівні принципи прозорості та підзвітності для державного та приватного секторів у всьому світі, прагне досягти найвищого рівня успіху [9].

Отже, збільшення видів космічної діяльності та її учасників виводять на перший план питання щодо зміни підходів з суперництва, конкуренції та змагання на співпрацю та взаємодопомогу. Сьогодні вже не виникає сумнівів, що космічна дипломатія еволюціонує, щоб пристосуватися до нових космічних реалій і сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. XIII сесія Генеральної Асамблеї ООН. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/1348\(XIII\)](https://docs.un.org/en/A/RES/1348(XIII)) (дата звернення: 09.03.2025).
2. XIV сесія Генеральної Асамблеї ООН. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/1472\(XIV\)](https://docs.un.org/en/A/RES/1472(XIV)) (дата звернення: 09.03.2025).
3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від від 27.01.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 09.03.2025).
4. Álvaro Andrés Erices Bravo. Space Resources: A New Balance of Interests for the 21st Century. *Юридичний вісник*. 2024. №3 (72). С. 9-18. DOI: 10.18372/2307-9061.72.19042
5. Bridging Earthly Divides: The Rise of Space Diplomacy. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2025/01/07/bridging-earthly-divides-the-rise-of-space-diplomacy/> (дата звернення: 09.03.2025).
6. LXXV сесія Генеральної Асамблеї ООН. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/75/36> (дата звернення: 09.03.2025).
7. Space diplomacy could ensure a safer Earth. URL: <https://foreignpolicy.com/sponsored/space-diplomacy-could-ensure-a-safer-earth/> (дата звернення: 09.03.2025).
8. Космічна дипломатія. URL: <https://surl.li/okfafz> (дата звернення: 09.03.2025).
9. Explainer: Understanding Space Diplomacy. URL: <https://meridian.org/news/explainer-understanding-space-diplomacy/> (дата звернення: 09.03.2025).

Tatiana Todoroshko
Senior Lecturer of the “Law” Department,
Alfred Nobel University, Dnipro

PROPERTY RIGHTS TO SPACE OBJECTS IN UKRAINE

In the modern world, space activity is not only the prerogative of states but also actively involves private businesses. Ukraine, as a country with a strong space heritage, participates in international projects and supports the development of its own space sector. This

creates the need for clear legal regulation, in particular, of property rights to space objects.

According to Article 1 of the Law of Ukraine "On Space Activities," objects of space activity (space technology) are material items of artificial origin that are designed, manufactured, and operated both in outer space (space segment, space infrastructure) and on the Earth's surface (ground segment, ground infrastructure) for the purpose of space exploration and utilization.

Civil legislation (the Civil Code of Ukraine) does not contain a special provision for space objects, but in essence, they are classified as immovable property and objects of civil rights (Articles 177, 181 of the Civil Code of Ukraine).

According to Article 181 of the Civil Code, the status of immovable property may be extended by law to space objects whose rights are subject to state registration.

The Law of Ukraine "On Space Activities" provides that space objects may be owned by enterprises, institutions, and organizations of any form of ownership and organizational-legal form, including international and foreign entities engaged in space activities.

Space objects produced in Ukraine and intended for operation on its territory are subject to mandatory certification for compliance with operational fitness requirements established by regulatory legal acts, with a certificate of conformity issued.

The procedure for certification of space technology in Ukraine is determined by the Certification System for Space Technology of Ukraine, which operates within the framework of the State Certification System [2].

Spacecraft are subject to mandatory state registration in the State Register of Spacecraft of Ukraine in accordance with the Rules for the Registration of Spacecraft in Ukraine, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine. If a spacecraft is created jointly with legal entities of other states or international organizations, or for other states, foreign business entities, or international organizations, its registration is determined according to concluded international agreements (contracts).

A registration certificate is issued for a spacecraft entered into the State Register of Spacecraft of Ukraine.

A space object is allowed to be operated only if it has a certificate of conformity [2].

Private legal entities and individuals can be owners of space objects. Such property may be the subject of sale-purchase agreements, joint activity agreements, pledges, etc.

This creates room for the development of the space business but requires additional legal guarantees.

Liability for damage caused during space activity, as well as the procedure for determining the amount of such damage to be compensated, is established according to current legislation of Ukraine.

If damage is caused to another party (on Earth or in space), liability is borne by:

- the owner or operator (on a national level) - in accordance with Article 1166 of the Civil Code of Ukraine;

- regardless of ownership form, the state bears international responsibility for such objects according to obligations undertaken under the 1967 Outer Space Treaty.

Property rights to space objects in Ukraine are governed by civil and specialized legislation. Despite the involvement of the private sector, the state remains the guarantor of the legality of such activities and bears responsibility for space objects at the international level. To further develop the space market in Ukraine, it is advisable to improve legal mechanisms related to registration, transfer of rights, and liability of owners of space objects.

References

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

2. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 № 502/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

В.М. Шкабаро
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОСМІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

На світовій арені Україна офіційно визнається космічною державою, яка посіла своє місце в дослідженні та використанні космічного простору, внесла значний здобуток у космічну науку та

освоєння космічного простору, здійснює космічну діяльність з використанням власного науково-технічного потенціалу.

Сьогодні не можна уявити життя сучасної людини без космічних технологій: телекомунікацій, супутникової навігації, дистанційного зондування Землі з космосу, передбачень стихійних лих та погодних коливань, пошуків корисних копалин тощо [1, с. 3].

І хоча космос традиційно вважався сферою мирного використання (на цьому базуються всі 5 основних міжнародних договорів ООН щодо космосу), він дедалі частіше розглядається в сучасних конфліктах як критично важливе стратегічне поле воєнного протистояння. Хоча прямих космічних боїв на території космосу допоки не відбувається, але російсько-українська війна висвітлила вразливі місця, в т. ч. правового порядку, що призвело до зростання занепокоєння щодо поширення майбутніх конфліктів у космос [2, с. 46].

Офіційним наданням Україні 23 червня 2022 року Європейською радою статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, відзначаючи свої європейські прагнення і європейський вибір та визнаючи себе європейською країною із чітким налаштуванням підтримувати європейські цінності, Українська держава підтвердила свої зобов'язання розбудувати розвинуту й сталу демократію та ринкову економіку, просувати процес реформ та адаптації законодавства для поступової економічної інтеграції і поглиблення політичної асоціації, посилити співробітництво у всіх сферах взаємного інтересу.

В статті 7 Угоди про асоціацію України з ЄС [3] космічну сферу визначено однією зі сфер у зовнішній та безпековій політиці, що становлять взаємний інтерес.

Сфері космосу в Угоді про асоціацію України з ЄС відведено 8 главу (статті 371-373), відповідно до змісту якої Сторони сприяють розвитку взаємовигідного співробітництва у сфері цивільних космічних досліджень та використання космічного простору, зокрема, на таких напрямках: а) глобальні навігаційні супутникові системи; б) спостереження Землі та глобальний моніторинг; с) космічна наука та дослідження; д) прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів. Сторони заохочують та сприяють обміну досвідом щодо політики у галузі космосу, адміністрації та правових аспектів, а також щодо промислової реструктуризації та комерціалізації космічних технологій.

В сучасних умовах розвитку людства сфера космічної діяльності значно розширилася, зростає кількість держав та міжнародних організацій, які забезпечують співробітництво щодо освоєння, використання та дослідження космічного простору.

Стрімкого розвитку у світі набуває комерційна космічна діяльність та освоєння космосу з комерційною метою. Характерною рисою останніх років в процесі реалізації космічної діяльності є визначення статусу неурядових організацій (юридичних осіб), яких норми міжнародного космічного права допускають до участі у такій діяльності.

Статтею 4 Закону України «Про космічну діяльність» до основних засад космічної діяльності в Україні, поміж інших, віднесено державну підтримку комерціалізації космічної діяльності та залучення інвестицій в космічну галузь України, а також відкриття космосу для громадян та юридичних осіб та можливість вільно досліджувати та використовувати космос, включаючи використання космічного простору та ресурсів, що містяться в ньому, з обмеженнями лише коли це необхідно для забезпечення дотримання інтересів національної безпеки держави України, а також дозволу та нагляду за неурядовими космічними заходами, щоб переконатися, що такі дії здійснюються відповідно до міжнародних зобов'язань України у космосі [4].

Існує думка, що міжнародне космічне право, пік створення якого припав на другу половину минулого століття, сьогодні переживає певну стагнацію. Його прогресивний розвиток гальмується низкою чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [1, с. 4].

На сучасному етапі космічне право знаходиться на новій стадії свого розвитку, яка потребує суттєвого реформування, необхідність якого зумовлюється тим, що космічне право здебільшого було сформовано у період «холодної війни», коли космічна діяльність носила переважно військовий характер та здійснення у цій сфері підприємницької діяльності було практично неприпустимим і не знаходило належної уваги з боку держави [5, с. 3].

Комерціалізація космічної діяльності вимагає правового врегулювання низки проблем, серед яких – визначення правового статусу нових суб'єктів, «модернізація» норм міжнародного космічного права, прийняття державами національного космічного законодавства, гармонізація національних космічних законодавств як між собою, так і з міжнародним космічним правом [5, с. 4].

Слід зауважити, що механізм відповідальності, як складова режиму безпеки дослідження й використання космічного простору в мирних цілях, повинен враховувати нові тенденції розвитку космічної діяльності, зокрема, той факт, що відбувся перехід від державного до приватного космосу, тобто процес, який прийнято називати «комерціалізацією космічної діяльності», або «космосом 2.0», де головну роль відіграють приватні оператори, а не держави, як це було раніше [6, с. 151].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що космічне законодавство України у сьогоденнішніх українських реаліях потребує істотного оновлення та адаптації до законодавства Європейського Союзу. При реалізації державної політики в сфері космічної діяльності особливу увагу Україні слід приділити забезпеченню комерціалізації такої діяльності та поглибленню міжнародного співробітництва в космічній галузі, що сприятиме виконанню зобов'язань України на шляху до асоціації з Європейським Союзом, з урахуванням національних інтересів щодо збереження, ефективного використання та забезпечення розвитку космічного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2016. 240 с.

2. Малишева Н.Р. Космос як «територія» землян: від історії – через сучасність – в майбутнє. *Земля і територія як юридичні та геополітичні поняття: історико-правова реальність і сучасність: збірник тез міжнародної наукової конференції (Київ, 1–2 листопада 2024 р.)*. Київ: Талком, 2024. 256 с. С. 43-50.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.03.2025).

4. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 № 502/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2025).

5. Андрушко І.П. Космічне право: поняття та зміст: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2006. 233 с.

6. Задорожній О.О. Регулювання космічної діяльності в

сучасному міжнародному праві. дис. ... докт. філософії. Спеціальність 293 «Міжнародне право», галузь знань 29 «Міжнародні відносини». Київ. КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. 223 с.

V. Bazylieva, K. Ryzhko
Bachelor student, 4th year of studying, Program 081 Law
Alfred Nobel University, Dnipro

EUROPEAN GREEN DEAL: LEGAL CHALLENGES OF THE EU CLIMATE POLICY

The European Green Deal announced by the European Commission in December 2019 is a roadmap meant to foster the transition of the European Union towards the climate-neutral economy by reducing carbon emissions towards 55% by 2030 and achieving carbon neutrality by 2050 [2, p.681].

The EGD is positioned as both an environmental and socio-economic transformation plan. It also serves as a key recovery mechanism post-COVID-19, with one-third of the €1.8 trillion investments from the NextGenerationEU Recovery Plan and the EU's long-term budget allocated to Green Deal objectives [1].

The EGD is legally enshrined in the European Climate Law, which makes this target legally binding for all EU Member States. This step gives EU policy additional legal force and the ability to monitor the implementation of the set objectives.

Additionally, the EGD includes a number of specific initiatives and reforms, such as the modernization of energy policy, the development of renewable energy sources, changes in the transport and agricultural systems, and the adaptation of financial and economic structures to sustainable development.

Despite its transformative vision, the EGD faces several legal challenges. The EGD acts as a soft law instrument with limited impact, despite its ambitious objectives. It introduces ambiguous principles such as “do no harm” without clear legal definitions, which contradicts the established environmental principles in Article 191(2) TFEU. The EGD does not properly take into account the constitutional dimensions of environmental protection, failing to take into account the principles of solidarity under Article 2 TEU.

The situation regarding the harmonization of national legislation of the member states is no less complicated, because there is a difference in legal systems and levels of development between

EU member states. This makes it difficult to achieve a unified approach to climate regulation. Indeed, while countries must align their national legislation with the EGD objectives, including the Fit for 55, various national interests, especially in countries dependent on coal, oppose rapid decarbonisation, leading to legal disputes in the Court of Justice of the European Union.

Moreover, the mechanisms for monitoring the implementation of the European Green Deal remaining weak. They rely on voluntary measures such as national climate plans, but inconsistent reporting and insufficient auditing reduce the effectiveness of climate goals. The absence of mandatory sanctions and clearly defined legal norms undermines the unity of standards in the EU.

There are also legal barriers for citizens and organizations when filing lawsuits against states' climate inaction. The European Court of Justice's Plaumann doctrine limits direct citizen suits by requiring that cases be heard through national courts. However, national judgments (e.g., *Urgenda v. the Netherlands*) are increasingly holding governments accountable, creating pressure for reform at the EU level.

In conclusion, the EU is one of the most ambitious actors in climate policy, with a relatively stringent timetable for emission reductions compared to other major economies [3, p.11]. However, the implementation of this policy takes place in the context of growing global challenges – geopolitical instability, the economic consequences of the pandemic and the strengthening of the positions of governments denying climate change. These circumstances create serious barriers to achieving climate goals, undermining the sustainability and predictability of the climate strategy.

To overcome these challenges, the European Union should strengthen law enforcement mechanisms, clarify legal concepts, activate internal solidarity instruments, in particular the Just Transition Mechanism, and improve monitoring and reporting in the field of climate policy. In addition, the priorities should be the harmonization of climate standards at the international level and ensuring wider access to judicial protection. The comprehensive implementation of these measures will not only maintain the EU's leadership in global climate policy, but also increase public confidence in the ecological transformation.

References

1. European Commission: The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (Accessed 10 April 2025).

2. Sikora, A. European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change. ERA Forum, 21, 681–697. (2020). URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00637-3> (Accessed 10 April 2025).

3. Siddi, M. The European Green Deal: Assessing its current state and future implementation. FIIA Working Paper, No. 114, Finnish Institute of International Affairs. (2020). URL: https://www.researchgate.net/publication/341701815_The_European_Green_Deal_Assessing_its_current_state_and_future_implementation (Accessed 10 April 2025).

Scientific supervision by Palieieva Iuliia, Senior Lecturer of the Department of Law, Alfred Nobel University

В.В. Герасюта
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРОБЛЕМА КОСМІЧНОГО СМІТТЯ: ДІЯЛЬНІСТЬ ООН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРБІТАЛЬНОЇ УТИЛІЗАЦІЇ

Проблема космічного сміття стала одним із найгостріших викликів для міжнародної спільноти у сфері використання космічного простору. Накопичення нефункціонуючих супутників, відпрацьованих ракетних ступенів та інших об'єктів на орбіті Землі створює загрозу для діючих космічних систем та майбутніх космічних місій. Станом на липень 2024 року, за даними Європейського космічного агентства (ESA), кількість об'єктів на навколоземній орбіті досягла рекордних значень: понад 35 000 об'єктів діаметром понад 10 см (сюди входять 9100 супутників, що працюють, і 26 000 фрагментів космічного сміття). Згідно з підрахунками, на орбіті Землі також знаходиться понад мільйон фрагментів та уламків діаметром від одного до 10 см [3]. У цьому контексті діяльність Організації Об'єднаних Націй відіграє вирішальну роль у формуванні міжнародних підходів до вирішення цієї проблеми.

Комітет ООН з використання космічного простору в мирних цілях (COPUOS) виступає центральним координаційним органом у розробці міжнародної політики щодо космічного сміття.

З початку 1990-х років проблема космічного сміття постійно перебуває у фокусі уваги Науково-технічного підкомітету COPUOS. Результатом багаторічної роботи стало прийняття у 2007 році "Керівних принципів щодо запобігання утворенню космічного сміття", які були схвалені Генеральною Асамблеєю ООН [4]. Ці принципи визначають рекомендовані заходи щодо обмеження утворення сміття під час нормальних операцій, мінімізації потенціалу руйнувань та зіткнень, а також належного видалення космічних об'єктів з орбіти після завершення їхньої місії.

Важливим кроком у розвитку міжнародного підходу до проблеми космічного сміття стало прийняття у 2019 році "Керівних принципів щодо довгострокової сталості космічної діяльності" [5]. Цей документ розширює попередні принципи, звертаючи особливу увагу на необхідність розробки національних і міжнародних нормативних рамок, управління безпекою космічних операцій, міжнародного співробітництва та наукових досліджень. Хоча ці документи мають рекомендаційний характер та відносяться до категорії "м'якого права", вони створюють важливу основу для розвитку міжнародних стандартів та практик.

Управління ООН з питань космічного простору (UNOOSA) доповнює роботу COPUOS, забезпечуючи платформу для міжнародного співробітництва та обміну інформацією. UNOOSA веде реєстр об'єктів, запущених у космічний простір, відповідно до Конвенції про реєстрацію 1975 року, що сприяє прозорості та відстеженню об'єктів на орбіті [2]. Крім того, UNOOSA організовує семінари, навчальні програми та сприяє розбудові потенціалу країн, що розвиваються, у сфері управління космічним простором.

Схвалений у 2021 році порядок денний "Space2030" підкреслює важливість міжнародного співробітництва для вирішення проблеми космічного сміття та забезпечення довгострокової сталості космічної діяльності. Цей документ визначає стратегічні цілі міжнародної співпраці до 2030 року, включаючи розвиток технологій та правових механізмів для подолання проблеми космічного сміття.

Паралельно з розвитком міжнародного правового регулювання відбувається активний пошук технологічних рішень для орбітальної утилізації космічного сміття. Сучасні підходи включають механічні методи захоплення, безконтактні методи впливу на об'єкти сміття та розробку спеціалізованих "сміттєзбиральних" космічних апаратів. Механічні методи, такі як роботизовані маніпулятори, гарпуни та сітки, дозволяють фізично

захопити об'єкт сміття для подальшого маневрування. Місія RemoveDEBRIS, проведена Суррейським космічним центром у 2018 році, успішно продемонструвала можливість використання гарпуна та сітки для захоплення тестових об'єктів.

Безконтактні методи, включаючи електродинамічні троси, іонні промені та лазерні системи, пропонують альтернативний підхід, що не потребує фізичного контакту з об'єктом сміття. Такі системи можуть бути особливо ефективними для впливу на малі об'єкти або фрагменти, які складно захопити механічними засобами. Японське агентство аерокосмічних досліджень (JAXA) та NASA проводять активні дослідження в цьому напрямку, розробляючи системи електродинамічних тросів та лазерних установок для зміни орбіт об'єктів сміття.

Перспективним напрямком є розробка спеціалізованих космічних апаратів, здатних видаляти декілька об'єктів за одну місію або оптимізованих для роботи з конкретними типами космічного сміття. Європейське космічне агентство (ESA) планує місію ClearSpace-1 [6], яка має стати першою комерційною місією з видалення космічного сміття та запланована на 2025 рік. Такі місії є важливим кроком у розвитку технологій активного видалення сміття та формуванні комерційного ринку відповідних послуг.

Впровадження технологій орбітальної утилізації стикається з рядом правових викликів. Відповідно до Договору про космос 1967 року, держави зберігають юрисдикцію і контроль над своїми об'єктами в космосі, що ускладнює несанкціоноване видалення космічного сміття [1]. Існує також проблема відповідальності за потенційні пошкодження, які можуть виникнути під час операцій з видалення. Ці правові аспекти підкреслюють необхідність розробки міжнародних протоколів та процедур для активного видалення космічного сміття.

Фінансові механізми є не менш важливим аспектом орбітальної утилізації. Визначення справедливих механізмів розподілу витрат на видалення космічного сміття, розвиток комерційних сервісів та створення міжнародних фондів для фінансування відповідних місій є ключовими викликами, які потребують міжнародного обговорення та координації. ООН через свої органи сприяє таким обговоренням, забезпечуючи платформу для діалогу між державами, міжнародними організаціями та приватним сектором.

COPUOS та UNOOSA активно сприяють міжнародній координації досліджень у галузі технологій активного видалення

сміття, розробці міжнародних технічних стандартів та програмам розбудови потенціалу для країн, що розвиваються. Ця діяльність має важливе значення для забезпечення широкого міжнародного залучення до вирішення проблеми космічного сміття та доступу до відповідних технологій.

Майбутні перспективи розвитку міжнародного регулювання включають можливість розробки спеціалізованої конвенції з питань космічного сміття, доповнення існуючих космічних договорів спеціальними протоколами або подальший розвиток "м'якого права". Кожен із цих підходів має свої переваги та обмеження, і вибір оптимального шляху потребує широкого міжнародного обговорення та консенсусу.

Інтеграція комерційного сектору у вирішення проблеми космічного сміття відкриває нові можливості для розвитку технологій утилізації. Державно-приватне партнерство, створення ринкових стимулів та розвиток інноваційних бізнес-моделей можуть сприяти залученню приватних інвестицій та прискоренню технологічного прогресу. Такий підхід відповідає загальній тенденції комерціалізації космічної діяльності та може забезпечити сталий розвиток сектору орбітальної утилізації.

Довгострокові стратегії сталого використання космосу повинні включати як превентивні заходи для запобігання утворенню нового сміття, так і активні дії з видалення існуючих об'єктів. Інтеграція активного видалення сміття в загальну стратегію управління космічним простором та розвиток глобальної системи моніторингу є важливими компонентами комплексного підходу до проблеми космічного сміття.

Таким чином, діяльність ООН та перспективи орбітальної утилізації космічного сміття є взаємопов'язаними аспектами міжнародних зусиль, спрямованих на забезпечення сталого використання космічного простору. Успішне вирішення проблеми космічного сміття вимагає поєднання правових, технологічних, фінансових та інституційних механізмів, а також тісної співпраці між державами, міжнародними організаціями та приватним сектором. ООН продовжуватиме відігравати ключову роль у координації цих зусиль та формуванні міжнародного підходу до управління космічним простором в інтересах всього людства.

Список використаних джерел

1. Договір про космос від 27.01.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 26.03.2025)

2. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір: Міжнародний документ від 14.01.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253#Text (дата звернення: 29.03.2025).

3. European Space Agency. ESA Space Environment Report 2024. 19.07.2024. URL: https://www.esa.int/Space_Safety/Space_Debris/ESA_Space_Environment_Report_2024 (дата звернення: 26.03.2025).

4. United Nations Office for Outer Space Affairs. Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. URL: https://www.unoosa.org/pdf/publications/st_space_49E.pdf (дата звернення: 28.03.2025).

5. United Nations. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space Sixty-second session (12–21 June 2019). General Assembly Official Records Seventy-fourth Session Supplement No. 20. URL: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2019/a/a7420_0.html/V1906077.pdf (дата звернення: 27.03.2025).

6. European Space Agency. Call for Media: ESA and ClearSpace SA sign contract for world's first debris removal mission. N° 26–2020. URL: https://www.esa.int/Newsroom/Press_Releases/Call_for_Media_ESA_and_ClearSpace_SA_sign_contract_for_world_s_first_debris_removal_mission (дата звернення: 29.03.2025).

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Д.П. Курта
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дослідження проблемних питань нормативно-правового забезпечення космічної діяльності в Україні є надзвичайно актуальним науковим напрямком, що має важливе значення для розвитку вітчизняної космічної галузі. Ґрунтовний аналіз цієї

проблематики представлений у наукових працях вітчизняних дослідників, зокрема в дисертаційному дослідженні Сороки Л.В. "Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини", яка комплексно розглянула теоретико-методологічні засади правового забезпечення космічної галузі [9].

Нормативно-правова база космічної діяльності України формується під впливом складних внутрішньополітичних та зовнішньоекономічних чинників. Базовим документом у цій сфері є Закон України "Про космічну діяльність", прийнятий 15 листопада 1996 року, який визначає правові основи діяльності у космічній сфері [2]. Однак, справедливим є твердження, що цей законодавчий акт потребує суттєвого оновлення та адаптації до сучасних міжнародних стандартів космічного права.

Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року окреслює стратегічні напрямки розвитку галузі, проте має низку системних обмежень [5]. Наукові дослідження підкреслюють необхідність комплексного перегляду існуючої нормативної бази з урахуванням сучасних геополітичних викликів та технологічних трансформацій.

Особливо важливим є внесок вітчизняних науковців у розроблення теоретичних основ космічного права. Дисертаційне дослідження Задорожнього О.О. "Регулювання космічної діяльності в сучасному міжнародному праві" ґрунтовно аналізує проблемні аспекти правового забезпечення космічної галузі [8]. Дослідник наголошує на необхідності створення комплексного механізму державного управління космічною діяльністю, який би враховував міжнародний досвід та національні інтереси України.

Аналіз наукових джерел та нормативно-правових документів дозволяє виділити системні проблеми у сфері космічного законодавства. По-перше, спостерігається відсутність чіткого механізму державної підтримки космічних ініціатив. По-друге, недостатньо розроблені правові засади залучення приватних інвестицій у космічну галузь. По-третє, потребує вдосконалення нормативне регулювання міжнародного співробітництва у космічній сфері.

Світовий досвід провідних космічних держав, таких як США, Китай демонструє визначальну роль ефективного законодавчого регулювання у розвитку космічної галузі. Порівняльно-правовий аналіз підкреслює необхідність адаптації вітчизняного законодавства до міжнародних норм та стандартів.

Наукова робота Малишевої, Н.Р та Гурової, А.М "Державне управління космічною діяльністю: світовий досвід для

України" розкриває інституційні механізми правового забезпечення космічної галузі [10]. Дослідниці обґрунтовують необхідність створення спеціалізованого органу державного управління, який би комплексно координував космічну діяльність та забезпечував її нормативно-правове регулювання.

Проблеми нормативно-правового забезпечення космічної діяльності безпосередньо пов'язані з відсутністю довгострокової стратегії розвитку галузі. Запропонована "Космічна доктрина України" має стати основою для формування комплексної нормативно-правової бази, яка б враховувала сучасні виклики та перспективи розвитку космічної індустрії.

Принципового значення набуває розроблення механізмів державної підтримки вітчизняних космічних підприємств та наукових установ. Дослідження Українського державного космічного агентства свідчать про необхідність створення сприятливого законодавчого середовища для розвитку інновацій та залучення приватних інвестицій у космічну галузь.

Космічна діяльність повинна бути підпорядкована національним пріоритетам у сферах економіки, безпеки, науки та освіти. Кожен космічний проект повинен мати чітку практичну цінність для розвитку країни та підвищення якості життя громадян.

Отже пропонується надати Державному космічному агентству України статус, подібний до НАСА, – з прямим підпорядкуванням Кабінету Міністрів, розширеною автономією та підвищеним інституційним статусом. Це дозволить перетворити космічну галузь на ефективний механізм реалізації державних інтересів.

З чого випливає висновок, що важливим напрямком удосконалення нормативно-правового забезпечення є гармонізація вітчизняного космічного законодавства з міжнародними правовими нормами і підходами. Імплементация міжнародних стандартів у сфері космічної діяльності дозволить Україні посісти гідне місце у глобальному космічному просторі.

Критичний аналіз нормативно-правового забезпечення космічної діяльності в Україні виявляє системні проблеми, які перешкоджають ефективному розвитку вітчизняної космічної галузі. Базовий Закон України "Про космічну діяльність" від 1996 року морально застарів і не відповідає сучасним викликам глобального космічного середовища. Зокрема, він не враховує принципово нових напрямків космічної діяльності, таких як комерційні космічні польоти, мікросупутникобудування та приватна космічна діяльність.

Таким чином, радикальною пропозицією щодо вдосконалення законодавства є створення Космічного кодексу України – комплексного нормативно-правового акту, який би системно врегулював усі аспекти космічної діяльності. Такий документ повинен включати: 1. Чіткий механізм державно-приватного партнерства у космічній сфері; 2. Детальний порядок ліцензування приватних космічних компаній; 3. Механізми стимулювання інновацій та залучення інвестицій; 4. Правові гарантії захисту інтелектуальної власності у космічній галузі.

Критичним недоліком існуючої нормативної бази є відсутність ефективного механізму комерціалізації космічних технологій. Українське законодавство не створює належних умов для перетворення наукових розробок на комерційно привабливі продукти. Тому пропонується запровадити: а) Державний фонд підтримки космічних стартапів; б) Податкові пільги для компаній, що розвивають інноваційні космічні технології; в) Спеціальний правовий режим для технопарків космічного профілю

Принципово важливою проблемою є невизначеність статусу приватної космічної діяльності. Чинне законодавство фактично монополізує космічну сферу державними установами, що суперечить світовим трендам. У зв'язку з чим, необхідно лібералізувати умови входження приватних компаній у космічну галузь, після створити прозору систему державної реєстрації та контролю приватних космічних проектів та запровадити механізм страхування космічних ризиків для приватних компаній.

Також, особливо гострою є проблема інтеграції України у міжнародний космічний простір. Існуючі нормативні акти не забезпечують ефективної участі вітчизняних підприємств у міжнародних космічних проектах. Так, радикальним рішенням може бути адаптація законодавства до норм Європейського космічного агентства (ESA), створення спеціального міжнародного підрозділу при Державному космічному агентстві та розроблення уніфікованих правил участі українських компаній у міжнародних космічних програмах.

Принципово важливим є законодавче врегулювання питань космічної безпеки та екології. Необхідно розробити: 1. Спеціальний розділ про утилізацію космічного сміття; 2. Норми відповідальності за техногенне забруднення навколомного простору; 3. Механізми міжнародного співробітництва у сфері космічної екології.

Підсумовуючи, слід наголосити, що розвиток нормативно-правового забезпечення космічної діяльності в Україні потребує

комплексного підходу, який би поєднував теоретичні напрацювання вітчизняних науковців, практичний досвід космічної галузі та сучасні міжнародні стандарти. Тільки через послідовну та виважену модернізацію законодавчої бази Україна зможе реалізувати свій значний науково-технічний потенціал та посісти гідне місце у глобальному космічному просторі.

Саме радикальна модернізація нормативно-правової бази дозволить Україні перетворитися з пасивного спостерігача на активного учасника глобального космічного простору.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

2. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 № 502/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності: Закон України від 02.10.2019 № 143-ІХ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-20#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

4. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 28.03.2025).

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 238-р. Офіційний вісник України. 2011. № 27. С. 68.

6. План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.01.2012 № 48-р. Офіційний вісник України. 2012. № 8. С. 303.

7. European Space Agency (ESA). Official website. URL: <https://www.esa.int/> (дата звернення: 28.03.2025).

8. Задорожний О. О. Регулювання космічної діяльності в сучасному міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2020. 198 с.

9. Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 215 с.

10. Малишева Н.Р., Гурова А.М. Державне управління космічною діяльністю: світовий досвід для України : монографія. Київ: Юридична думка, 2019. 342 с.

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, доктор юридичних наук, професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

І.Р. Маслянна
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

PRIVATE SPACE LAW: PROBLEMS AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT

The rapid expansion of private space activities has created a pressing need for a robust legal framework to regulate commercial and private endeavors in outer space. While international treaties, such as the Outer Space Treaty of 1967, provide a foundation for space law, they primarily address the responsibilities of states rather than private entities. As a result, private space law remains underdeveloped, leading to legal uncertainties and regulatory challenges. The increasing involvement of private enterprises, including Blue Origin, and other commercial players, underscores the necessity of addressing legal gaps to ensure fair competition and sustainable operations in space [1].

According to Myklush M., one of the fundamental legal tasks in private space activities is defining property rights in space. The absence of a clear ownership regime for celestial bodies and space resources poses difficulties for private enterprises investing in space mining and colonization [5]. While the 1979 Moon Agreement attempts to regulate resource utilization, it has not been widely ratified, leaving a legal vacuum. The United States, Luxembourg, and the United Arab Emirates have implemented national laws that recognize private ownership of extracted resources, but a globally accepted framework is still missing. Additionally, liability issues in space operations remain complex, particularly regarding damage caused by private spacecraft to other entities or celestial objects. The Liability Convention of 1972

provides a mechanism for state responsibility, but it does not clearly define the accountability of private actors, leading to potential disputes [2].

Another key legal task is ensuring compliance with national and international regulations while fostering innovation and commercial competitiveness. Governments impose licensing and regulatory requirements to monitor space activities, but the absence of harmonized international standards creates difficulties for multinational space ventures [4]. As Myklush M. highlights, issues such as spectrum allocation, space debris mitigation, and planetary protection require coordinated legal solutions to prevent conflicts and ensure long-term sustainability [3]. Furthermore, private space activities involve contractual relationships between different stakeholders, including space tourism operators, satellite service providers, and space launch companies. The enforcement of these contracts in multiple jurisdictions necessitates clearer rules and mechanisms for dispute resolution.

Codifying private space law is essential to provide clarity and predictability for private actors. A comprehensive legal structure should include provisions on liability, property rights, contractual obligations, dispute resolution mechanisms, and regulatory compliance. According to Myklush M., an effective codification should also address jurisdictional conflicts between states and establish mechanisms for enforcing space-related contracts. Establishing a well-defined regulatory body or an international arbitration system for space disputes could further enhance legal certainty in private space activities. Some experts propose the creation of an international space regulatory agency that would oversee private space operations, ensure compliance with global norms, and facilitate cooperation between different legal systems [3].

The development of private space law faces several obstacles, including differing national regulations, gaps in existing international treaties, and the lack of a unified enforcement mechanism. However, as Myklush M. suggests, the growing participation of private companies in space exploration underscores the need for a cohesive legal framework. Future developments in space law should aim to balance commercial interests with the principles of sustainability and peaceful use of outer space. The role of public-private partnerships in shaping space law is also significant, as collaboration between governments and private enterprises can lead to the establishment of best practices and new regulatory solutions.

In conclusion, the expansion of private space activities necessitates the development of a structured and codified legal framework. Addressing key legal challenges, such as property rights, liability, and regulatory compliance, will ensure the sustainable and fair growth of private space enterprises. The establishment of an international regulatory structure can provide legal stability and foster innovation, ultimately shaping the future of space law in the commercial sector [4]. As space exploration advances, legal frameworks must evolve to accommodate emerging technologies, including artificial intelligence in space operations, space manufacturing, and potential human settlements beyond Earth. A proactive approach to private space law will not only support the economic growth of the space industry but also ensure the responsible and ethical expansion of humanity into the cosmos.

References

1. Blount P.J., De Rossi G. Blockchain and Smart Contracts in Space Operations. *Routledge Handbook of Commercial Space Law. Edited by Lesley Jane Smith, Ingo Baumann, Susan-Gale Wintermuth.* London: Routledge, 2023. P. 405–418. DOI: 10.4324/9781003268475-37.
2. Dempsey P. S. National Laws Governing Commercial Space Activities: Legislation, Regulation, & Enforcement (March 30, 2016). *Northwestern Journal of International Law & Business*, Vol. 36, No. 1 (2016). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2943383>
3. Marinich V.K., Myklush M.I. Space Law, Subjects and Jurisdictions: pre-1963 period. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. №4. С. 569–581. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.90.
4. Masson-Zwaan T., Sundahl M.J. National and international norms towards the governance of commercial space resource activity. *Routledge Handbook of Commercial Space Law. Edited by Lesley Jane Smith, Ingo Baumann, Susan-Gale Wintermuth.* London: Routledge, 2023. P. 385–402. DOI: 10.4324/9781003268475-35.
5. Myklush M. Outer space (cosmic) private law. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 84(1). С. 330-335. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.49>

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д. ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

К.С. Нечаєва
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ЗАВДАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розвиток космічного законодавства України розпочався з моменту здобуття незалежності, коли держава, успадкувавши значний науково-технічний потенціал від Радянського Союзу, зокрема в галузі створення ракет-носіїв і космічних апаратів, поставила перед собою амбітну мету не лише зберегти ці можливості, але й адаптувати їх до нових умов ринкової економіки та міжнародної співпраці, що знайшло відображення у формуванні нормативно-правової бази, яка на сьогодні включає понад 140 офіційних документів, указів Президента та постанов Уряду, спрямованих на регулювання космічної діяльності. Ключовими документами, які заклали основу цього процесу, стали Закон України «Про космічну діяльність», прийнятий у 1996 році, та Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності» (від 16.03.2000 № 1559-III), які разом створили правові межі для організації роботи державних і приватних суб'єктів у цій сфері, а також для реалізації масштабних проєктів, таких як запуск космічних апаратів «Січ-1», «Січ-1М», «Січ-2», «Січ-2-1» та «Мікрон» під юрисдикцією України, що стало значним кроком у демонстрації технологічних спроможностей країни на міжнародній арені [2, с. 7].

Розвиток нормативної бази був логічним продовженням стратегії держави щодо створення сприятливого середовища для реалізації науково-технічного потенціалу у сфері космічної діяльності, що знайшло своє відображення у низці урядових документів, серед яких особливе значення мають: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 р. № 238-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року», у якому визначено стратегічні завдання держави, включаючи розвиток конкурентоспроможної космічної галузі, інтеграцію до світового космічного ринку та стимулювання інновацій; а також Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки»,

що конкретизувало механізми реалізації науково-технічних проєктів у межах державної політики розвитку космічного сектору, із визначенням ключових індикаторів ефективності та ресурсного забезпечення [4, 5].

Попри наявність законодавчого фундаменту та концептуальних документів, на сьогодні космічне законодавство України стикається з численними проблемами, які суттєво гальмують реалізацію потенціалу національної космічної галузі, у тому числі й у міжнародному контексті. По-перше, слід відзначити фрагментарність нормативної бази, яка не забезпечує комплексного регулювання новітніх аспектів космічної діяльності, таких як використання приватних супутників, створення космічних сервісів подвійного призначення, захист даних дистанційного зондування Землі, регулювання комерційного запуску та відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами. По-друге, залишається неузгодженим питання правового статусу суб'єктів приватного сектору, що призводить до правової невизначеності та зниження інвестиційної привабливості галузі. По-третє, неефективною є система реалізації державних програм через недосконалу координацію між органами влади, нестабільне бюджетне фінансування та відсутність стимулюючих механізмів, які могли б заохочувати співпрацю науки, бізнесу та правового забезпечення [3, с. 24].

Незважаючи на значні здобутки, сучасне космічне законодавство України стикається з низкою проблем, які суттєво обмежують його ефективність і не дозволяють галузі повною мірою реалізувати свій потенціал, що, як зазначається у проєкті «Стратегії розвитку космічної діяльності України на період до 2033 року», зумовлено застарілістю чинних нормативно-правових актів, які не враховують актуальні політичні, економічні та соціальні реалії, а також не відповідають наявним можливостям і компетенціям космічної галузі, що призводить до її поступового відставання від світових стандартів [6].

Актуальність розв'язання цих проблем зумовила необхідність перегляду стратегічних підходів до формування нового етапу космічної політики, що знайшло своє відображення у Проєкті «Стратегії розвитку космічної діяльності України на період до 2033 року», який передбачає системну модернізацію правової системи із врахуванням сучасних міжнародних стандартів та європейських підходів до регулювання космічної діяльності. Зокрема, проєктом запропоновано створення сприятливого правового клімату для приватних інвесторів, удосконалення

процедур ліцензування та сертифікації, запровадження правових норм щодо використання новітніх технологій, включаючи штучний інтелект, автоматизовані супутникові системи управління та цифрову ідентифікацію об'єктів у космосі [1].

Проект «Стратегії розвитку космічної діяльності України на період до 2033 року» та «Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року» пропонують амбітний план удосконалення космічного законодавства, який спрямований на подолання існуючих проблем і забезпечення сталого розвитку галузі, зокрема через модифікацію правового поля, що передбачає розробку нової редакції Закону України «Про космічну діяльність» [6]. Майбутнє створення пакету законів і підзаконних актів, які стимулюватимуть, підтримуватимуть і розвиватимуть космічну діяльність, створюючи сприятливі умови для залучення приватного сектору через механізми державно-приватного партнерства та приватного підприємництва, що має зменшити залежність галузі від бюджетного фінансування та активізувати інвестиційні процеси. Одним із ключових завдань є створення дієвої вертикалі державного управління космічною діяльністю шляхом чіткого розподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади, які формують і реалізують державну політику у сфері цивільної космічної діяльності та діяльності в інтересах оборони й безпеки, що дозволить підвищити ефективність координації правового забезпечення [1].

Окрему увагу в планах удосконалення космічного законодавства України приділено питанням екологічної безпеки, зокрема моніторингу космічного сміття та розробленню механізмів відповідальності за негативні впливи космічної діяльності на довкілля, а також імплементації міжнародних договорів щодо захисту космічного простору як загальнолюдського надбання. Водночас важливим напрямом є підвищення кадрового потенціалу галузі, що передбачає розробку нормативно-правових актів щодо стимулювання наукової освіти, підтримки дослідницьких центрів, надання грантів для молодих учених і створення інноваційних кластерів у співпраці з міжнародними партнерами. Отже, становлення космічного законодавства України, незважаючи на значні досягнення, все ще перебуває на етапі інтенсивного розвитку, що обумовлює потребу в поглибленні інтеграції правових, технологічних та економічних підходів до регулювання галузі у відповідності до викликів XXI століття.

Список використаних джерел

1. Асоціація «Космос» надала експертну оцінку проекту Стратегії розвитку космічної діяльності України на період до 2033 року. Аерокосмічний портал України. 2023. 12 серпня. URL: <https://space.com.ua/2023/08/12/asotsiatsiya-kosmos-nadala-ekspertnu-otsinku-proyektu-strategiyi-rozvitku-kosmichnoyi-diynalnosti-ukrayini-na-period-do-2033-roku/> (дата звернення: 30.03.2025).
2. Горбулін В. П. Космічна стратегія та перспективи розвитку країни. Вісник Національної академії наук України. 2020. № 2. С. 3–10. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/7413> (дата звернення: 31.03.2025).
3. Нецька Л. В. Космічна діяльність: поняття, види, правове регулювання. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2021. № 3 (60). С. 17-30.
URL: <https://er.nau.edu.ua/items/3d545431-d342-4af9-b3ac-c1b7178bd673> (дата звернення: 30.03.2025).
4. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 р. № 15-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-p> (дата звернення: 30.03.2025).
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. № 238-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/244173153>
6. Проект Стратегії розвитку космічної діяльності України на період до 2033 року. URL: https://a-kosmos.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/проект%20Стратегії_2023.pdf (дата звернення: 30.03.2025).

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Д.С. Ткач
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

**РОЛЬ КОМІТЕТУ ООН ПО МИРНОМУ ВИКОРИСТАННЮ
КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ
РЕГУЛЮВАННІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Насамперед слід вказати, що космічний простір став ключовою сферою інтересів для науки, технологій і права, однак його освоєння супроводжується низкою викликів, які потребують невідкладного рішення та дослідження окремих аспектів. Взагалі в даній сфері Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє центральну роль у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору, виступаючи як платформою для створення нормативно-правової бази, так і механізмом для забезпечення глобального співробітництва. Також, саме ООН відіграла ключову роль у формуванні сучасного космічного права.

У свою чергу, Комітет з використання космічного простору в мирних цілях (Комітет) був заснований Генеральною Асамблеєю у 1959 році для управління дослідженням та використанням космосу на благо всього людства – в ім'я миру, безпеки та розвитку. До мети слід віднести те, що перед даним Комітетом поставлено завдання розглянути питання про міжнародне співробітництво у використанні космічного простору у мирних цілях, вивчити пов'язану із космосом діяльність, яку може здійснювати ООН, сприяти здійсненню програм космічних досліджень та вивчити правові проблеми, що виникають у зв'язку із освоєнням космічного простору [1].

Слід вказати, що Комітет став координаційним органом для всіх спільних програм, пов'язаних із космічним простором, що мали підтримку ООН та її держав-членів. У зв'язку із комплексною природою питання дослідження космосу було створено два підкомітети – Юридичний та Науково-технічний, які мали відповідати за розгляд конкретних пропозицій щодо розвитку міжнародного співробітництва у відповідних галузях космічних досліджень для мирних цілей. У свою чергу, важливою віхою діяльності Юридичного підкомітету стало проведення сесії у період з 28 травня по 30 червня 1962 року в м. Женева, участь у якій взяли представники двадцяти семи держав [2, с. 321].

Діяльність Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях відіграє ключову роль у досягненні цілей, які пов'язані із закликами держав уникати гонки озброєнь у космосі та створення умов для конструктивного діалогу з даного питання. Комітет тісно співпрацює з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародним союзом електрозв'язку, для координації використання орбітальних ресурсів та частотного спектра. Зазначене само по собі дозволяє ефективно запобігати можливим конфліктам між державами, забезпечуючи справедливий доступ

до космічних ресурсів. Вказана діяльність у сфері космосу має на меті не лише розробку правових механізмів, але і сприяння міжнародному співробітництву та рівному доступу до космічних технологій. Так, космічний простір відкриває безліч можливостей для вирішення глобальних проблем і ООН докладає зусиль для того, щоб ці можливості стали доступними для всіх країн, незалежно від їхнього рівня економічного розвитку [3, с. 878-879].

Крім того, Комітет щорічно збирається у Відні (Австрія) для обговорення питань, що стосуються поточної та перспективної діяльності у космосі. У числі тем для обговорення – збереження космічного простору для мирних цілей, безпечні операції на орбіті, космічне сміття, космічна погода, загроза з боку астероїдів, безпечне використання ядерної енергії в космічному просторі, зміна клімату, управління водними ресурсами, глобальні навігаційні права та космічні системи [1]. Стосовно останньої 67 сесії, в якій також прийняла участі і Україна, по актуальним проблемам в сфері розвитку космічної техніки, технологій та міжнародного космічного права, зазначимо, що представником Державного космічного агентства України, було вказано: «Україна дотримується точки зору щодо необхідності мирного використання космічного простору та неприпустимості будь-яких погроз використати зброю проти космічних об'єктів; Україна підтримує та пропагує тезу про те, що космос – це незамінне майбутнє всієї цивілізації, а тому вже сьогодні мають формуватися правові рамки для мирної діяльності людей в космосі; твердження росії про можливість збиття космічних апаратів інших держав, свідчать про її спроби деформувати та змінити міжнародний космічний порядок» [4].

Отже, можна зробити висновок, що дослідження космічного простору набуває всі більшої актуальності та виступає важливою сферою розвитку людства в цілому. Нами було встановлено, що освоєння космічного простору само по собі вимагає глобального співробітництва та ефективного правового регулювання, адже космічне право гарантує мирне використання космосу, забезпечення та застосування міжнародних договорів, а також відповідальність держав.

Список використаних джерел

1. 67th Session of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS). Веб-сайт. URL: [67th Session of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space \(COPUOS\) | UN-SPIDER Knowledge Portal](#) (дата звернення 31.03.2025)

2. Семенчук М. Міжнародно-правова діяльність Комітету ООН з космосу (Копуос) щодо демілітаризації космосу. *Юридичний вісник*. №6, 2023. С. 320-327.

3. Корж П.В. Роль ООН у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск №1, 2025. С. 876-880.

Науковий керівник: Н.В. Боcharова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

В.М. Шикоряк
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ЗНАЧЕННЯ УГОД АРТЕМІДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА

У сучасну епоху активного освоєння космосу міжнародне співробітництво стає ключовим фактором забезпечення стабільності, безпеки та сталого розвитку діяльності за межами Землі. Однією з найважливіших ініціатив у цій сфері є Угоди Артеміди (Artemis Accords). Цей документ, що об'єднує країни навколо принципів мирного дослідження Місяця, Марса та інших небесних тіл, має значно вплинути на еволюцію міжнародного космічного права.

13 жовтня 2020 року вісім держав, а саме Австралія, Канада, Італія, Японія, Люксембург, Об'єднані Арабські Емірати, Сполучене Королівство та Сполучені Штати, підписали угоди, які являють собою набір із 13 положень, спрямованих на сприяння міжнародній співпраці над проектами стійких досліджень людини. Україна поставила свій підпис через місяць і стала 9-ю країною, що приєдналась до Угод. Станом на січень 2025 р. Угоди підписали 53 країни, у тому числі двадцять сім країн Європи, дев'ять країн Азії, сім країн Південної Америки, п'ять країн Північної Америки, три країни Африки та дві країни Океанії [1].

Угоди Artemis є частиною ширшої програми Artemis, яку очолює Національне управління США з аеронавтики та дослідження космічного простору (NASA)[2]. Угоди є єдиним документом, підписаним кожною країною, яка зобов'язується

дотримуватися принципів Угод. Очікується, що двосторонні угоди між космічними агентствами щодо конкретних операцій на Місяці та за його межами посилятимуться на Угоди та реалізуватимуть їх у конкретних проектах.

З точки зору змісту Угоди Артемід спрямовані на реалізацію положень Договору про космос [3]. Таким чином, вони закріплюють набір керівних принципів, спрямованих на сприяння найкращим практикам дослідження небесних тіл людиною. Серед цих принципів зазначено:

- Мирне дослідження космосу.
 - Прозорість: країни-підписанти повинні здійснювати свою діяльність прозоро, сподіваючись, що це запобіжить плутанині та конфліктам.
 - Взаємосумісність: в угодах говориться, що країни, які беруть участь у програмі Artemis, повинні прагнути розробити та забезпечити підтримку систем, які можуть працювати разом з існуючою інфраструктурою, сподіваючись підвищити як безпеку космічних операцій, так і стійкість цих місій.
 - Екстрена допомога: Країни, які підписали Угоду Артеміді, зобов'язуються надавати допомогу астронавтам і персоналу в космосі, які зазнають лиха.
 - Реєстрація космічних об'єктів
 - Збереження спадщини: Сторони, які підписали Угоду Артеміді, взяли на себе зобов'язання зберігати космічний спадок людства.
 - Космічні ресурси: Сторони, які підписали угоду, підтверджують, що видобуток і використання космічних ресурсів небесних тіл, перелічених вище, є життєво важливими для підтримки безпечного та сталого дослідження космосу.
 - Деонтологія діяльності: країни Артеміді зобов'язуються запобігати шкідливому втручанню та дотримуватися принципу належної уваги.
 - Орбітальне сміття: країни-учасниці угоди Артеміді зобов'язуються планувати безпечну своєчасну та ефективну утилізацію сміття в рамках процесу планування місії [4].
- Разом з цим положення Угод Артемід йдуть на крок далі, ніж просто імплементація існуючого міжнародного законодавства, фактично запроваджуючи концепції і принципи, не згадані в Договорі про космос [5].

Українська сторона, яка в особі Державного космічного агентства України підписала домовленості щодо програми «Артеміда», взяла на себе певні зобов'язання, в тому числі щодо

поширення знання про Програму, її особливості, пріоритети та умови участі серед високотехнологічних підприємств та організацій космічної галузі. Це сприятиме підготовці двостороннього документу між НАСА та українською стороною щодо конкретних напрямів участі українських суб'єктів у Програмі.

Ми погоджуємося з думкою провідної української дослідниці в галузі космічного законодавства Н.Р.Малишевої, що участь нашої держави в цій міжнародній угоді потребує вирішення ряд проблем [6]. Наприклад, Україна повинна невідкладно вдатися до оновлення національного космічного законодавства відповідно до нової сфери регулювання, а також внесення доповнень до регламентації дозвільної системи та ліцензування, реєстрації космічних об'єктів та прав на космічні ресурси, охорони космічного простору та небесних тіл від космічного сміття, узгодженості операційних систем з системами потенційних партнерів та ін. Участь у Програмі потребуватиме від України потужної державної фінансової підтримки підприємств, які займатимуться видобуванням космічних ресурсів, тому слід бути готовими ініціювати державні інвестиції в цій сфері. Виходячи із сьогоденного фінансового становища України, це може виявитись проблематичним. Дуже важливо у цьому зв'язку, що в Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної програми України на 2021—2025 роки передбачено стимулювання та розширення міжнародного співробітництва, здійснення спільних проєктів та розробок, зокрема в рамках співпраці з NASA та іншими провідними космічними агенціями [7]. Оскільки сучасні космічні програми США базуються на широкому залученні приватних суб'єктів космічної діяльності, використання всіх допустимих форм державно-приватного партнерства, це має стати орієнтиром для нашої держави в процесі вдосконалення інституту державно-приватного партнерства у космічній галузі.

Висновки. Угоди Артеміди стали важливим кроком у формуванні сучасного міжнародного законодавства щодо дослідження та використання космосу. Вони відкривають нову сторінку в історії міжнародного космічного права, оскільки не лише конкретизують ключові принципи, такі як прозорість, наукове співробітництво та сталий розвиток, але й заповнюють нормативні прогалини, пов'язані з приватним освоєнням космічних ресурсів і захистом космічної спадщини.

Участь України в Угодах Артеміди є важливим кроком для розвитку космічної галузі країни. Україна має значний потенціал у космічній сфері і її участь в Угодах Артеміди дозволить їй брати

участь у міжнародних проєктах з освоєння космосу, отримувати доступ до нових технологій та ресурсів, а також зміцнювати свій міжнародний авторитет.

Список використаних джерел

1. Artemis Accords. *From Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Artemis_Accords#See_also
2. NASA, Artemis Plan – NASA's Lunar Exploration Program Overview (September 2020). URL: https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2020/12/artemis_plan-20200921.pdf
3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text
4. Artemis Accords: Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of The Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes (13 October 2020). URL: <https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2022/11/Translated-Versions-of-the-Accords.pdf?emrc=67edc28250b07>
5. Deplano R. The Artemis Accords: Evolution or Revolution in International Space Law? *Published online by Cambridge University Press*: 15 June 2021. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/artemis-accords-evolution-or-revolution-in-international-space-law/DC08E6D42F7D5A971067E6A1BA442DF1#fn2>
6. Малишева Н.Р. (2024). Міжнародно-правові засади розробки ресурсів Місяця, Марса та інших небесних тіл. *Космічна наука і технологія*, 27(4), 74–82. Doi.org/10.15407/knit2021.04.074
7. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021—2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-%D1%80#Text>

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

М.С. Хованська
магістр, 1-й рік навчання, спеціальність 081 «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ДЕРЖАВНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна є однією із небагатьох держав, що володіє потужним космічним потенціалом, дослідницькою базою та розвиненою космічною промисловістю.

Спеціально уповноваженим органом, який забезпечує розвиток української космічної діяльності є Державне космічне агентство України (ДКАУ). Це агентство відіграє важливу роль у розвитку української космічної програми та міжнародного співробітництва в цій сфері. В умовах євроінтеграції діяльність цього агентства набуває особливого значення, бо інтеграція України в європейську дослідницьку галузь є важливим кроком для розвитку держави та відкриває нові можливості для розвитку вітчизняної космічної галузі [1].

Юридичні підвалини співпраці України з ЄС в космічній галузі закладені в базовому документі євроінтеграції – Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [2]. Зокрема в Угоді йдеться про спільну роботу над створенням супутникової системи навігації "Галілео", котра стане альтернативою американській GPS, а також над іншими проектами у цій сфері. Передбачалось, що співпраця з ЄС в космічній галузі дозволить налагодити ширший обмін інформацією з ЄС у сфері космічної політики, використати досвід європейських країн з точки зору розробки та реалізації відповідних політик та моделей, що стосуються державної політики підтримки космічної галузі, адміністративних і правових аспектів, системи наукових досліджень і комерціалізації космічних технологій. Поглиблення співпраці із провідними агентствами ЄС у цій сфері дозволить активізувати обмін науково-технічною інформацією, вченими, прикладними технологіями з країнами-членами ЄС та відкриє нові можливості для спільних проектів у сфері освоєння космічного простору. Вважається, що співпраця з Європою дасть можливість Україні увійти у топ-10 країн Європейського космічного агенства (ЕКА) за інвестиціями в космічну діяльність [3].

Україна володіє унікальними розробками для дослідження космосу, в яких зацікавлені в Євросоюзі. Свідченням цього стало підписання Європейською Комісією і Державним космічним

агентством України у травні 2018 р. угоди про співпрацю, яка передбачає поширення переваг програми спостереження та моніторингу Землі Copernicus за межі кордонів ЄС [4]. Державне космічне агентство має намір надавати програмі Copernicus повний, вільний та відкритий доступ до даних із своїх супутників, які ведуть спостереження за Землею. В документі також передбачені плани стосовно нарощування співпраці між Державним космічним агентством України, Європейським космічним агентством і Європейською організацією з експлуатації метеорологічних супутників у сфері збору та використання даних космічного моніторингу з європейських супутників Sentinel програми Copernicus [5].

Державне космічне агентство України всі останні роки активно працює над українською інтеграцією у європейську космічну спільноту. На підтримку цих зусиль Урядом прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.09.2023

№ 796-р «Про затвердження плану дій щодо інтеграції України до Європейського

космічного агентства» [6]. План дій спрямований на реалізацію всіх складових набуття Україною членства в Європейському космічному агентстві. На виконання зазначеного розпорядження створено міжвідомчу робочу групу з питань співпраці України та ЄКА, до якої увійшли представники Державного космічного агентства [7].

У червні 2024 р. розпорядженням Кабінету міністрів України прийнято рішення

схвалити проект Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським космічним агентством про відновлення дії Угоди між Урядом України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях, вчиненої 25 січня 2008 р. у м. Парижі. Уповноваженою особою для підписання документу призначено першого заступника Голови Державного космічного агентства [8].

Співробітництво України та європейських партнерів у космічних програмах сприяє інтеграції в європейську космічну спільноту та розширенню міжнародного співробітництва в космічній сфері [9]. Але попри активну співпрацю Україна стикається з рядом викликів на шляху євроінтеграції у космічній сфері. Головними із них є:

- фінансова нестабільність - недостатнє державне фінансування уповільнює реалізацію космічних проєктів;

- кадрова проблема - відсутність кваліфікованих спеціалістів та відтік фахівців за кордон;
- конкуренція - необхідність адаптації до високих стандартів ЄКА [10].

Водночас перспективи євроінтеграції залишаються дуже позитивними. Україна активно працює над оновленням законодавства та розширенням міжнародного співробітництва. У жовтні 2023 року ДКАУ та Польське космічне агентство підписали Спільну заяву про співпрацю, спрямовану на підтримку України в процесі набуття членства в ЄКА [11]. У лютому 2025 р. єврокомісар з питань оборони та космосу Андрюс Кубілюс запропонував розпочати переговори про приєднання України до Космічної програми ЄС Copernicus та її компонентів [12].

Отже, підсумовуючи, можемо зазначити, що Державне космічне агентство України відіграє край важливу роль у розвитку космічної галузі та інтеграції в європейську космічну спільноту. Попри фінансові та інфраструктурні виклики, Україна має значний потенціал для поглиблення співпраці з Європою. Тож подальше реформування космічної галузі та адаптації до європейських стандартів сприятимуть зміцненню євроінтеграції України.

Список використаних джерел

1. Державне космічне агентство URL: <https://www.nkau.gov.ua/ua/>
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
3. Чому співпраця України та Європейського космічного агентства вигідна обом учасникам процесу - аналітичний звіт. URL: <https://universemagazine.com/chomu-spivpracya-ukrayiny-ta-yevropejskogo-kosmichnogo-agentstva-vygidna-obom-uchasnykam-proczesu-analitychnyj-zvit>
4. Україна і ЄС підписали угоду про співпрацю у космічній сфері за програмою Copernicus. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/05/29/7082343/>
5. Боротканич Н. Переваги співпраці з Європейським космічним агентством у вивченні космосу. *Комітет Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва*. 2020. 26 грудня. URL: <http://komzak.rada.gov.ua/uploads/documents/30502.pdf>
6. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 12 вересня 2023 р. № 796-р. Про затвердження плану дій щодо інтеграції України до

Європейського космічного агентства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2023-%D1%80#Text>

7. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>

8. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 21 червня 2024 р. № 577-р. Про підписання Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським космічним агентством про відновлення дії Угоди між Урядом України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях

9. Інтеграція української аерокосмічної галузі в Європу. URL: <https://space.com.ua/2024/02/24/integratsiya-ukrayinskoyi-aerokosmichnoyi-galuzi-v-yevropu/>

10. 33-тя річниця утворення Національного космічного агентства України (Подолання гравітації) URL: <https://space.com.ua/2025/02/28/33-tya-richnytsya-utvorenniya-natsionalnogo-kosmichnogo-agentstva-ukrayiny-podolannya-gravitatsiyi/>

11. Космічні агентства України та Польщі підписали Спільну заяву щодо співпраці на шляху України до членства в Європейському космічному агентстві URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kosmichni-agentstva-ukrainy-ta-polshchi-pidpysaly-spilnu-zaiavu-shchodo-spivpratsi-na-shliakhu-ukrainy-do-chlenstva-v-ievropeiskomu-kosmichnomu-agentstvi>

12. Єврокомісар Кубілюс ініціює приєднання України до Космічної програми ЄС Copernicus. URL: <https://space.com.ua/2025/02/27/yevrokomisar-kubilyus-initsiyuye-pryyednannya-ukrayiny-do-kosmichnoyi-programy-yes-copernicus/>

Науковий керівник: Н.В. Бочарова, д.ю.н., професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Наукове видання

XVI Всеукраїнська науково-практична конференція

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Тези доповідей
24 квітня 2025 р.
(українською мовою)

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18. e-
mail: nobel.science@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р.